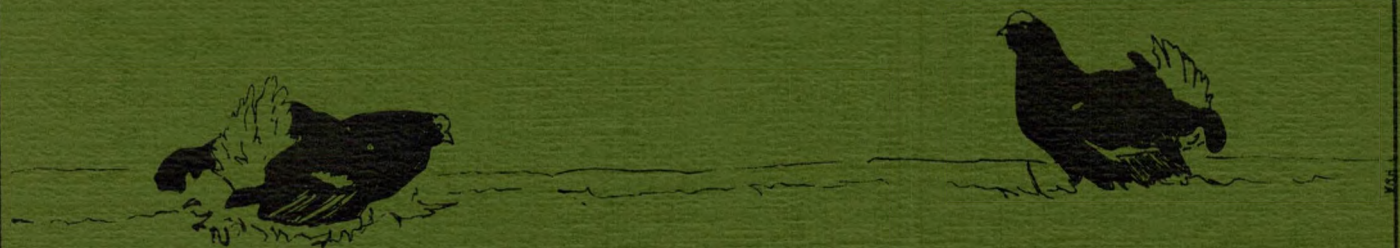

FS-

AVIFAUNA VAN DE OIRSCHOTSCHHE HEIDE 1980

Werkgroep voor
Vogel - en
Natuurbescherming
Midden - Brabant

Staatsbosbeheer
Rapport nr. 20 - 828 - 10
Dienstvak Natuurbehoud
Augustus 1982
Postbus 1180
5004 BD Tilburg

AVIFAUNA VAN DE OIRSCHOTSCHHE HEIDE 1980

VERSLAG VAN EEN BROEDVOGELINVENTARISATIE IN 1980.

ONDER EINDREDACTIE VAN AD VAN POPPEL.

I N H O U D

I	Inhoud	pag. 3
II	Aktiviteiten in het terrein	" 6
III	Deelgebieden	" 10
IV	Gehanteerde inventarisatietechniek	" 18
V	Soortbeschrijving	" 21
VI	Enige conclusies n.a.v. de verspreidings- kaartjes	" 51
VII	Planologische situatie	" 54
VIII	Gewenst beheer	" 57

I Inleiding

In 1980 werd door de Werkgroep voor Vogel- en Natuurbescherming Midden-Brabant een begin gemaakt met een onderzoek naar de ornithologische kwaliteiten van het bos en heidegebied, gelegen in de gemeenten Oirschot, Vessem, Oost-, West- en Middelbeers en Wintelre, bekend als het militair oefenterrein de Oirschotse Heide.

Het centrale deel van het gebied bestaat uit open heide- en zandvlakten. Naar de randen toe komen met **bosopslag begroeide** delen voor, met name het deel ten noorden van de Eindhovense Dijk en de zogenaamde Straatsche Heide in het zuidwesten van het gebied. In het westen en zuidwesten grenst het heidegebied aan het landgoed **'s-Heerenvijvers** en aan de Oostelbeersche Heide, waarmee de Oirschotse Heide één geheel vormt.

Reeds tientallen jaren wordt de Oirschotse Heide gebruikt als militair oefenterrein en wel in het bijzonder als oefenterrein voor rupsvoertuigen. In het zuidoostelijk deel van het gebied ligt de legerplaats Oirschot, die bestaat uit een uitgebreid gebouwen-kompleks, bestemd voor de huisvesting van manschappen en materieel.

De militaire oefeningen spelen zich thans voornamelijk af in het centrale deel van het gebied, tussen de Eindhovense Dijk en de Wintelrese Dijk.

Belangrijkste reden voor dit onderzoek is de verloedering die al jaren in dit in diverse opzichten unieke gebied, gaande is. Met name de **laatste jaren wordt het gebied in ernstige mate** door diverse ontwikkelingen bedreigd. Een direkte aanleiding was echter de gedachte van de agglomeratie Eindhoven o.a. om een aantal tot dusver illegale activiteiten te gaan legaliseren. In dit kader werd vooral gedacht aan het motorcrossen, waarvoor men op de Oirschotse Heide een regionaal motorcross-terrein wilde inrichten. Dergelijke activiteiten horen echter naar de overtuiging van de werkgroep niet thuis in een natuurterrein, dat de Oirschotse Heide ondanks de militaire oefeningen is. Zij vormen een **ernstige bedreiging voor de nog aanwezige natuurwaarden** die onder de gegeven omstandigheden gehandhaafd zijn. Om deze en andere bedreigingen waar mogelijk

af te wentelen, moesten er echter allereerst gegevens worden verzameld omtrent de natuurwetenschappelijke waarden van het gebied, temeer omdat gegevens over de flora en fauna uit vroeger jaren vrijwel geheel ontbreken of althans nimmer gepubliceerd werden. Verondersteld mag worden dat dit samenhangt met het feit dat het gebied alom bekend staat als militair oefenterrein, hetgeen onderzoek naar de aanwezige natuurwaarden niet aantrekkelijk maakte. Slechts fragmentarisch is iets bekend over de op de Oirschotse Heide voorkomende vogels. Zo is het al vanouds bekend dat soorten als nachtzwaluw, boomleeuw- werik en korhoen in het gebied voorkomen; inzicht in de omvang van de populatie van deze soorten ontbrak echter nagenoeg geheel. Dit verklaart dan ook waarom in het rapport "Landschap in de Agglomeratie Eindhoven" uit 1977 in het geheel niets vermeld over het in het gebied van de Oirschotse Heide voorkomende planten- en dierenleven. Dit in tegenstelling tot andere in de agglomeratie liggende heidegebieden als de Strabrechtse Heide en de Grote Heide.

Helaas moesten wij ons als Vogelwerkgroep beperken tot een ornithologische inventarisatie en dan met name van broedvogelsoorten en de aantallen waarin zij voorkwamen. Dat de overige natuurwetenschappelijke waarden (planten, insekten, amfibieën reptielen, zoogdieren e.d.) niet door ons zijn onderzocht laat zich verklaren uit het feit dat de meeste leden van onze Vogelwerkgroep op dit gebied te weinig kennis bezitten. Bovendien ontbrak het ons als vrijwilligers aan de benodigde hoeveelheid tijd om ook deze aspecten nader te onderzoeken. Niettemin konden wij tijdens onze inventarisatietochten in een aantal gevallen toch enkele, zij het summiere, gegevens verzamelen betreffende de overige natuurwaarden van het gebied. Van deze bevindingen volgt verderop in dit verslag nog een korte opsomming waaruit blijkt dat de Oirschotse Heide behalve ornithologische waarde nog een groot aantal andere, net zo belangrijke, natuurwetenschappelijke waarden bezit die een betere bescherming tegen ongunstige ontwikkelingen alleszins rechtvaardigen.

Aan een zeer belangrijk aspect van het ornithologisch onderzoek hebben we helaas niet voldoende aandacht kunnen schenken, namelijk het bepalen van het broedsucces. Bij het lezen van dit verslag zou men tot de **konklusie** kunnen komen dat de meeste vogelsoorten geen **negatieve gevolgen ondervinden van de militaire en/of** rekreatieve activiteiten, omdat sommige in respektabele aantallen

aanwezig blijken te zijn. Dit is slechts zeer ten dele waar
Wanneer namelijk na uitgebreider onderzoek zou blijken dat de
meeste broedsels als gevolg van deze militaire en/of recrea-
tieve activiteiten mislukken, moet men stellen dat deze akti-
viteiten wel degelijk een rol spelen. Helaas moeten we vast-
stellen dat zeer oppervlakkige waarnemingen inderd ad in die
richting wijzen. Bij de in dit verslag opgenomen soorten be-
sprekingen wordt hierop bij enkele soorten nog teruggekomen.

II   Aktiviteiten in het terrein

Aangezien een zeer groot deel van het gebied militair oefenterrein is, wordt een belangrijk deel van het gebied als zodanig gebruikt en beheerd. Uiteraard heeft dit militaire gebruik afbreuk gedaan aan een belangrijk deel van de landschappelijke en natuurwetenschappelijke kwaliteiten van dit gebied. Met name het centrale deel van het gebied, waar het militair gebruik het meest intensief is en waar o.a. de oefeningen met tanks plaatsvinden heeft zo ernstig te lijden gehad, dat hier de natuurlijke vegetatie zo goed als verdwenen is om plaats te maken voor een onbegroeide zandvlakte. In de overige delen van het gebied heeft het militair gebruik een aanzienlijk minder drastische invloed gehad. Hier komen dan ook goed ontwikkelde flora- en faunaelementen voor die hoog gewaardeerd moeten worden. In deze gebieden vinden doorgaans de minder intensieve oefeningen plaats zoals mars-, schiet- en sluipoefeningen, **bivakkeren, oefeningen in het besturen van trucks en andere legervoertuigen, graven van schuttersputjes e.d.**

In het verleden werd er door de legerleiding een zonering aangebracht waarbij o.a. kwetsbare heidevegetaties in principe zo veel als mogelijk werden ontzien. In de praktijk blijkt echter dat hier niet altijd de hand aan wordt gehouden. Bovendien is het de vraag of aan deze zonering een uitgebreide studie ten grondslag heeft gelegen. Het lijkt in ieder geval wenselijk om deze zonering opnieuw te bekijken waarbij terdege rekening gehouden dient te worden met de nog aanwezige landschappelijke en natuurwetenschappelijke waarden. Bovendien moet deze zonering niet alleen voor plaats gelden maar voor zowel plaats als tijd.

Bij een beheer dat beter op de landschappelijke en natuurwetenschappelijke waarden is afgestemd moet het mogelijk zijn om zowel de militaire activiteiten als de avifaunistische waarden hand in hand met elkaar te laten gaan, temeer omdat in sommige gevallen blijkt dat er enkele vogelsoorten zijn die kunnen profiteren van de levensomstandigheden die er dankzij militaire oefeningen ontstaan. Dit hangt echter in zeer sterke mate af van het **gevoerde** beheer en de aard en intensiteit van de militaire activiteiten.

Andere vormen van gebruik van de Oirschotse Heide zijn tot voor enkele jaren van vrij weinig betekenis geweest. De laatste jaren echter valt een duidelijke ontwikkeling te onderkennen die gaat in een richting, waarbij allerlei activiteiten die in andere (natuur)gebieden van enigszins vergelijkbare aard terecht geweerd worden, in toenemende mate een uitwijkmogelijkheid vinden op de Oirschotse Heide. De belangrijkste van de bedoelde activiteiten zijn: motorcrossen, beproeven van terreinauto's, modelvliegsport, kamperen, ruitersport en slipjacht. Deze activiteiten zijn deels legaal, deels echter ook illegaal. Waar deze grens van legaal/illegaal precies ligt is in veel gevallen echter nauwelijks te bepalen, zodat justitieel optreden vaak een moeilijke zaak is. Daarnaast zijn er nog tal van andere recreatievormen waarop hier vanwege het meer incidentele karakter ervan niet nader wordt ingegaan.

De meest kwalijke vorm van recreatie is momenteel het crossen met motoren en terreinauto's. Hoewel dit veelal buiten de officiële paden en wegen gebeurt en dus verboden is, wordt hier weinig tegen opgetreden. Houdt men zich aan de regels dan is crossen op wegen en paden zelfs toegestaan. Dit heeft in het verleden zelfs aanleiding gegeven tot het organiseren van landelijke crosswedstrijden op de Oirschotse Heide. In het noordelijke deel van het gebied (gem. Best) is bovendien een jeugdcrossbaan aangelegd. Om het crossen verder te legaliseren en de beschikking te hebben over een eigen crossbaan, werd er door de gemeente Oirschot in 1981 illegaal een crossbaan aangelegd tegen één van de nog resterende korhoenbolder- en voedselplaatsen (Ekersven) aan. Aangezien geprobeerd wordt deze baan alsnog te legaliseren, moet voor een verdere achteruitgang van het kwetsbare korhoen gevreesd worden.

Al de genoemde crossactiviteiten, zowel legaal als illegaal, maken het terrein bijzonder onaantrekkelijk voor de rustige recreatie omdat de door deze motoren veroorzaakte geluidshinder, c.q. -overlast over de gehele heide is te horen. Vooral ook omdat elk deel van de heide als crossbaan in gebruik is. In het verleden is bovendien gebleken dat het gevaar van aanrijdingen van wandelaars e.d. door crossers niet geheel denkbeeldig is. Ook de broedvogels van het gebied ondervinden duidelijk hinder en overlast van deze crossers, wat zich o.a. uit in het mislukken van broedpogingen.

In de zomer van 1980 werd er toestemming gegeven om hier een internationale happening in het kader van de modelvliegsport te organiseren waarbij het betreffende terrein werd omgetoverd in een soort camping/kermisterrein, met tientallen tenten, kampeerwagens, caravans e.d. waarbij de opgestelde luidsprekers voor een grote geluidsoverlast zorgden (mededelingen en muziek). Bij de afgifte van de vergunning hiervoor werd het belang van de natuurbescherming naar onze mening onvoldoende afgewogen. Ook het met tent en caravan kamperen op de Oirschotse Heide moet als ongewenst worden beschouwd. Deze vorm van recreatie speelt zich vooral af langs de Eindhovense Dijk en wel met name in de, uit landschappelijk oogpunt bekeken, meest waardevolle delen van het terrein; daar waar het militaire gebruik gering is. Hoewel het hier vooral om dagkamperen gaat is de verstoringende invloed van deze activiteiten groot. In sommige gevallen gaat het zelfs om (illegale) overnachtingen.

Iets minder verontrustend tot nu toe, is de ruitersport. Al moet hierbij gezegd worden dat een verdere toename niet wenselijk geacht moet worden. Bovendien moet er op worden toegezien dat ruiters en paarden zich niet buiten wegen en paden begeven om verstoringen en vernielingen zo beperkt mogelijk te houden. Gezien de kwetsbaarheid van het gebied zullen de recreatieve ontwikkelingen beter dan in het verleden is gebeurd, begeleid en waar nodig gestuurd moeten worden om de nog aanwezig waarden, van zowel landschappelijke als natuurwetenschappelijke aard te behouden en waar mogelijk te herstellen. Hiertoe dient allereerst begonnen te worden met het weren van overlast veroorzakende recreatievormen en het zoveel als mogelijk afstemmen van het militaire gebruik op de (potentiële) kwaliteiten van het gebied. Dit zou kunnen gebeuren door een goed beheersplan voor het gebied op te stellen, waarin mede gebruiksvoorschriften voor de militaire activiteiten zijn opgenomen. Aangezien wij als Vogelwerkgroep graag bereid zijn hierop onze visie te geven is achter in dit verslag een aantal suggesties voor gebruik en beheer toegevoegd.

Om nog eens aan te tonen dat men het de afgelopen paar jaren niet zo nauw heeft genomen met de landschappelijke-, cultuurhistorische- en natuurwetenschappelijke waarden van het gebied, zijn hieronder de belangrijkste door ons geconstateerde terreinaantastingen opgesomd.

- vergaande kultuurtechnische verbeteringen aan het Ekersven
- lozing van door afvalwaterzuivering verkregen rioolslib
- lozing van gier (mest van bio-industrieën) op de heide
- aanleg van "brandgangen"
- illegale ontgronding
- vestiging van nieuwe agrarische bedrijven in een voor kornhoenders zeer belangrijk gebied

Samen met diverse andere, eerder genoemde activiteiten, doen zij in sterke mate afbreuk aan de huidige te behouden waarden.

III Deelgebieden

De Oirschotse Heide is te onderscheiden in een aantal landschappelijk te onderscheiden deelgebieden, die ieder hun specifieke karakter dragen met hun eigen flora en fauna.

In een aantal gevallen wordt het landschappelijke karakter bepaald door de intensiteit waarin het terrein door Defensie wordt gebruikt. Zo zien we dat op het meest intensief gebruikte deel, de centrale tankbaan, de vegetatie geheel ontbreekt. Hier broedt dan ook geen enkele vogelsoort. In andere deelgebieden, waar het gebruik aanzienlijk minder intensief is, zien we daarentegen dat daar een fraaie heidevegetatie aanwezig is met de daarbij behorende broedvogels. Naast defensieactiviteiten vonden en vinden er in het gebied ook nog andere activiteiten plaats die hun sporen duidelijk in het landschap en op de vogelwereld hebben achtergelaten. Om er enkele te noemen: bosaanplant, ontginning en stichting van landgoederen.

Zeven deelgebieden konden worden onderscheiden. De begrenzing van deze deelgebieden is op kaart 1 aangegeven. Hieronder volgt een beschrijving van elk der deelgebieden.

1 Aarlesche Heide

50 ha	hei
15 ha	bos
12 ha	weiland

Heide terrein gelegen in de gemeenten Best en Oirschot. Aan de noordzijde begrensd door het Wilhelminakanaal, aan de zuidzijde door rijksweg A58. Dit gebied is niet als militair oefenterrein in gebruik, wel vinden we in het bos dat aan de westzijde van het gebied ligt, enige militaire gebouwen; deze hebben echter nauwelijks invloed op het landschap. Iets oostelijk hiervan bevindt zich een terreintje dat als hondenafrichtterrein in gebruik is. Van de oorspronkelijke heidevegetatie is hier niets meer terug te vinden. Deze heeft plaats moeten maken voor een grasvegetatie. Wanneer het terrein in gebruik is kan het voortdurende hondengeblaf een storende werking hebben.

De heide zelf is uit landschappelijk oogpunt bijzonder fraai te noemen als gevolg van een afwisselende gesloten heidevegetatie van pijpestrootje, struikheide of dopheide. Ook bezit het enig relief waarbij de laagstgelegen delen in winter en voorjaar

vochtig tot nat zijn. De belangrijkste broedvogels zijn: graspieper, wulp, boompieper, fitis, kievit, wilde eend en roodborsttapuit.

Helaas heeft de gemeente Best juist op dit fraaiste deel van de Oirschotse Heide een crossbaan gesitueerd, zodat de geluidsoverlast zeer groot is. Het is ook hier waar regelmatig belangrijke crossevenementen worden georganiseerd, waarbij meermalen is gebleken dat publiek en crossers voor en na de wedstrijden en tussen de diverse manches in zich over de heide verspreiden zonder van de aanwezige paden gebruik te maken. Dit betekent voor de daar aanwezige broedvogels een grote verstoring. Samen met de geluidsoverlast van de aanwezige rijksweg heeft dit tot gevolg dat de belevingswaarde van dit fraaie gebied toch zeer gering is.

2 Bos- en Heidegebied tussen de Eindhovense Dijk en Rijksweg A58

95 ha	hei
110 ha	naaldbos
6 ha	weiland
6 ha	bouwland

Dit deelgebied wordt begrensd door Rijksweg A58 in het noorden, de Eindhovense Dijk in het zuiden en het Beatrixkanaal en cultuurland in het oosten. Het militaire gebruik van dit terrein is matig en bestaat vooral uit mars- en schietoefeningen. Ook wordt er wel gereden met rupsvoertuigen en trucks, echter niet zo frequent als elders in het gebied. Hierdoor juist is dit een afwisselend terrein geworden met kleine gedeelten stuifzand en goed ontwikkelde heidevegetaties. Terwijl op het niveau van de struiklaag, gedeelten met en gedeelten zonder opslag van berk, den en eik voorkomen.

Ten behoeve van te houden schiet- en kruipoefeningen werd een gedeelte van de heide in 1980 en 1981 machinaal gemaaid, wat met het oog op een op natuurbescherming gericht heidebeheer gunstig genoemd kan worden. Wel moet hierbij uitdrukkelijk worden voorkomen dat er per deelgebied te grote stukken ineens worden gemaaid, omdat hierdoor broed- en schuilgelegenheid aan de diverse faunaelementen wordt ontnomen. Indien dit maaien op een kleinschalige manier gebeurd zal dit de natuur en het landschap ten goede komen. Vanzelfsprekend zijn dergelijke maatregelen, uit het oogpunt van verstoring door maaien, alleen in het winterhalfjaar toelaatbaar.

Naast de door-de-weekse defensieactiviteiten vinden hier in de weekends enkele vormen van recreatie plaats. Passieve recreatie treffen we vooral aan in een strook langs de Eindhovense Dijk waarbij in ernstige mate sprake is van wild en ongeregelemd teerd dag-kamperen. Op zomerse dagen treffen we verspreid langs de Eindhovense Dijk dan ook vele tientallen bungalowtenten in het bos en op de heide aan. Aktieve recreatie bestaat hier vooral uit het crossen met motoren en terreinauto's. Van voldoende rust voor de aanwezig fauna is hier daarom geen enkele sprake. In dit deel zijn in het verleden enkele ondiepe "ontgrondingen" gepleegd. Daar deze op bescheiden wijze zijn uitgevoerd dragen zij bij tot een aantrekkelijke variatie van het gebied. Op deze plaatsen verzameld zich in natte perioden water en vormen zodoende geschikte plaatsen voor vochtminnende planten, **aufbieën**, insekten en vogels. Onderzoek naar de natuurwetenschappelijke waarden van deze ontgrondingen zou mogelijk interessante feiten aan het licht brengen. De belangrijkste broedvogels zijn hier: boomvalk, torenvalk, wulpransuil, nachtzwaluw, groene specht, zwarte specht, boomleeuwerik, boompieper, tapuit, roodborsttapuit, gekraagde roodstaart, geelgors en rietgors.

3 Tankbaan

125 ha. heide

125 ha. zand

90 ha. dennenbosaanplant

Meest intensief gebruikt deel van de Oirschotse Heide, zowel door militairen als door recreanten. Het wordt begrensd door de Eindhovense Dijk in het noordoosten, het kultuurland Ekersven in het noorden, de tankbaan evenwijdig aan de Wintelrese Dijk lopend in het westen, de kultuurlanden van het Wintelreven aan de zuidzijde en de legerplaats aan de oostzijde. Totaal is het gebied circa 340 ha. groot. Het zandgedeelte is door intensief berijden met rups- en andere militaire voertuigen geheel van de vegetatie ontdaan. Hier werden geen broedvogels aangetroffen. Rondom deze centrale zandvlakte treffen we een deels vochtige heide aan met een vegetatie van pijpestrootje en struikheide. Een deel ervan bestaat uit dennenbosaanplant.

Als passieve rekreatie treffen we ook aan deze zijde van de Eindhovense Dijk op zomerse dagen vele bungalowtenten aan als betrof

het ook hier een dagkampeerterrein.

Naast het al eerder besproken (il)legaal crossen wordt ook hier legaal de modelvliedsport beoefend. Notabene echter op het uit landschappelijk en ornithologisch oogpunt, meest waardevolle deel van dit deelgebied. Gunstiger zou het zijn wanneer deze activiteit enige honderden meters in zuidelijke richting zou worden verplaatst. Hiermee bereikt men dat de nu in gebruik zijnde maar nog begroeide plaats zich verder kan ontwikkelen tot een fraai heideveldje, terwijl aan de nieuw aan te wijzen lokatie in het zandgebied, veel minder afbreuk wordt gedaan. Veel beter zou echter zijn wanneer een geheel nieuwe lokatie buiten het natuurwetenschappelijk waardevolle gebied zou worden aangewezen, omdat de verstoring die deze sport met zich meebrengt funest is voor de nog aanwezige broedvogels. Van dit laatste is zeker het geval bij evenementen als internationale wedstrijden zoals die in 1980 waren georganiseerd. Hierbij bezochten enige honderden toeschouwers het gebied, waarbij in tenten en carvans werd overnacht. Door enige luidsprekers die midden op de heide waren opgesteld werd aan dit hele gebeuren een extra feestelijk tintje gegeven. Het verlies van broedsels als gevolg van dit soort evenementen zal zondermeer duidelijk zijn.

Karakteristieke broedvogels van dit deelgebied zijn: wilde eend, wulp, boomleeuwerik, veldleeuwerik, boompieper, graspieper, witte kwikstaart, gekraagde roodstaart en geelgors. Al deze soorten houden zich uitsluitend op aan de randen van de tankbaan, met name in het noordelijke en oostelijke deel ervan.

4 's-Heerenvijvers en Ekersven

- 25 ha. overgangszone heide-naaldbos
- 100 ha. kultuurland, verspreid liggend
- 100 ha. dennenbos
- 15 ha. kaalkapvlakte

Ligging geheel in de gemeente Oirschot, ten zuiden van rijksweg A 58, aan weerszijden van de Wintelrese Dijk.

Het aanwezige dennenbos is met name voor wat betreft het landgoed 's-Heerenvijvers, afwisselend van karakter met een fraaie ~~laan~~beplanting van Amerikaanse eik. Dit gedeelte van de Oirschotse Heide is daarom rijk aan vogels. Militaire oefeningen vinden er

nauwelijks plaats (op het landgoed 's-Heerenvijvers in het geheel niet). Slechts in het zuidelijke deel van dit deelgebied vinden zo nu en dan weinig intensieve militaire activiteiten plaats. Wel wordt de tankbaan ten zuiden van het Ekersven intensief met militaire voertuigen bereden.

Het Ekersven was in 't verleden de belangrijkste korhoenderbolderplaats van de gehele heide. Deze waarde is door het uitvoeren van enkele kultuurtechnische ingrepen vrijwel geheel verloren gegaan. Door de situering van een motorcrossbaan aan de noordzijde van dit kultuurland zal deze waarde nog verder afnemen. De meest karakteristieke vogels van dit deelgebied zijn: wilde eend, sperwer, patrijs, scholekster, holenduif, zwarte specht, groene specht, gekraagde roodstaart, gasmus en geelgors.

5 Straatsche Heide

125 ha. hei

60 ha. overgangszone heide-naaldbos

175 ha. naaldbos

13 ha. kultuurland

Gelegen in de gemeenten Oirschot, Vessem en Oost-, West- en Middelbeers. Grotendeels ten westen van de Wintelrese Dijk. De totale oppervlakte bedraagt ongeveer 375 ha.

Oorspronkelijk bestond dit hele gebied uit open heide met in de zuidwest hoek een fraai voedselarm vennetje, het Rouwven. Doordat de kultuurlanden die ten westen van dit vennetje liggen hun overtollige water met erin opgeloste meststoffen op dit vennetje lozen, is dit vrijwel geheel met pitrus dichtgegroeid. Door het verlagen van de grondwaterstand is dit dichtgroeien bovendien nog eens extra bevorderd. Nu treffen we alleen in natte winters nog wel eens water in het Rouwven aan.

Dankzij het ontbreken van een intensief heidebeheer konden zich op de Straatsche Hei fraaie overgangszones van heide naar naaldbos ontwikkelen, afgewisseld door enkele stuifzandruggen. Met name het stuifzanddeel ten noorden van de Mostheuvel en ten noordwesten van het Rouwven verdient vanwege de landschappelijke en natuurwetenschappelijke waarden, volledige bescherming. Dit geldt eveneens voor het meest westelijk gelegen deel van de Straatsche Heide.

Voor deze twee gebieden zou op zeer korte termijn een op de natuur-

bescherming gericht beheersplan opgesteld dienen te worden. Vanwege de minder goede toegankelijkheid, wordt het gebied weinig door rekreanten bezocht, met uitzondering van het deel rond de camping. Helaas wordt het wel regelmatig door militairen gebruikt, waarbij met zware voertuigen (rupsvoertuigen en trucks) door het terrein wordt gereden. Hoewel niet met zekerheid bekend, bestaat het vermoeden dat dit gedeelte van de Oirschotse Heide één van de broedgebieden is van het zeer zeldzaam wordende korhoen. Andere typische vogelsoorten van dit gebied zijn: sperwer, boomvalk, torenvalk, wulp, holenduif, koekoek, ransuil, nachtzwaluw, groene specht, zwarte specht, boomleeuwerik, boompieper, tapuit, roodborsttapuit, gekraagde roodstaart en geelgors.

6 Houtven en Wintelreven

140 ha. kultuurland

Hoewel de naam zou doen vermoeden dat het hier om vennen gaat, is dit al jaren niet meer het geval. Het gebied wordt beheerd als kultuurland waar de laatste jaren een vergaande intensivering valt te bespeuren in de vorm van oprichting van een aantal nieuwe boerderijen (**bio-industrieën**) langs de Mostheuvel. Het korhoen heeft hiervan ernstig te lijden gehad doordat zowel voedsel als rust verdwenen. Het enige nu nog overgebleven gebied waar nog een redelijk aantal korhoenders komt baltsen en foerageren, is door het verslechteren van de andere balts- en fourageerplaatsen, het Wintelreven geworden. Zolang er ook voor dit gebied geen beschermende maatregelen bestaan, moet ook hier voor de toekomst van het korhoen worden gevreesd. Andere vogels van dit gebied zijn: wilde eend, patrijs, grutto en kievit. Ander dan agrarisch gebruik komt in het gebied niet voor.

7 Oostelbeerse Heide

15 ha. hei gelegen op enkele lage stuifruggen

15 ha. akker en weiland

45 ha. kaalkapterrein

25 ha. jonge naalduutaanplant

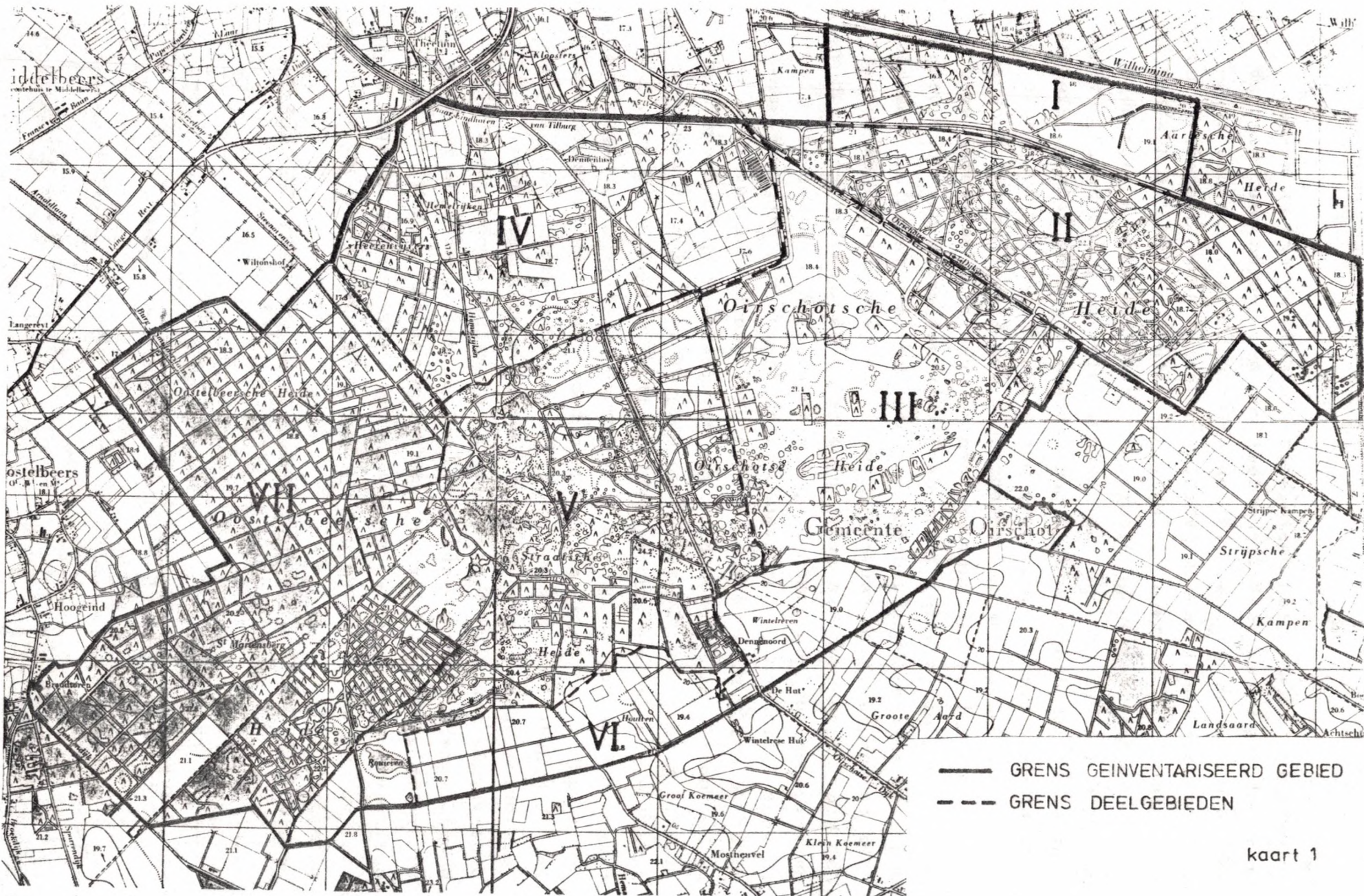
400 ha. naaldbos

Dit gebied is met zijn circa 500 ha., het grootse deelgebied van de Oirschotse Heide, maar tevens ook het meest monotone. Het is

gelegen in de gemeenten Oost-, West- en Middelbeers en Vessem en vormt het meest westelijke deel van het gebied. Het bestaat voor een zeer groot deel uit oenvormig naaldbos, slechts afgewisseld door enkele kaalkapvlakten en enige jonge dennenaanplanten. Ook vinden we twee perceeltjes kultuurland in dit deelgebied. Omdat het naaldbos enige tientallen jaren geleden is aangelegd als produktiebos vertoont het zeer weinig variatie. Soort, structuur en leeftijdsopbouw zijn per perceel nagenoeg gelijk. Slechts hier en daar treffen we enkele perceeltjes spar aan in plaats van grove den. Ook zeeden of oostenrijkse den zijn sporadisch aangeplant. Doordat de kaalkapterreinen na enkele jaren echter weer worden beplant (meestal grove den) ontstaat er op den duur wel weer een afwisselender, doch over het algemeen relatief jong bos. Voor een nog grotere verscheidenheid zou het dan ook gewenst zijn dat hier en daar enkele grotere percelen de kans krijgen zich te ontwikkelen tot een ouder bos, waarin naast naaldbomen ook plaats is voor loofbomen. De ornithologische waarde zal hierdoor aanzienlijk stijgen. Momenteel vervult het gebied een zeer belangrijke functie als broedgebied van diverse soorten roofvogels en uilen. Om deze functie te kunnen blijven vervullen is het noodzakelijk dat het een rustig gebied blijft met weinig recreatie en grote bospercelen die in het algemeen niet te jong mogen zijn. Belangrijk is hierbij ook dat geen bosbouwkundige werkzaamheden in het broedseizoen mogen plaatsvinden omdat dit in veel gevallen verstoring van de broedvogels teweeg brengt. Andere typische broedvogels van dit gebied zijn: nachtzwaluw, groene specht, boomleeuwerik, boompieper, witte kwikstaart, gekraagde roodstaart en geelgors. Hierbij profiteren vooral de nachtzwaluw, boomleeuwerik, witte kwikstaart en geelgors in niet geringe mate van de kaalkapterreinen en de daarop volgende jonge aanplantingen.

kaart 1

IV Gehanteerde inventarisatietechniek:

Gezien de zéér beperkte mankracht en de evenzo beperkte hoeveelheid beschikbare tijd werd voor de aanvang van de inventarisatie besloten om niet alle broedvogelsoorten in kwantitatief opzicht te gaan inventariseren, omdat dit veel tijd zou vergen.

De soorten die wel zo volledig mogelijk geïnventariseerd zouden gaan worden moesten in principe min of meer karakteristieke soorten zijn voor een gebied als de Oirschotse Heide, met dien verstande dat ze niet te talrijk mochten zijn. Ook schaarse, eventueel minder karakteristieke, soorten werden echter tot de te inventariseren soorten gerekend omdat ook deze soorten aangeven hoe geschikt en belangrijk bepaalde gebieden kunnen zijn.

Door deze criteria te hanteren kwamen de onderstaande soorten in aanmerking voor kwantitatieve inventarisatie: wilde eend, wintertaling, sperwer, buizerd, boomvalk, korhoen, patrijs, waterhoen, scholekster, wulp, grutto, holenduif, koekoek, ransuil, nachtzwaluw, groene specht, zwarte specht, boom- en veldleeuwerik, boom- gras- en duinpieper, witte- en gele kwikstaart, tapuit, roodborsttapuit, gekraagde roodstaart, gras- mus, braamsluiper, vuurgoudhaantje, geelgors, rietgors, goudvink en wielewaal. Gezien het arbeidsintensieve werk werden de resterende broedvogelsoorten in principe niet in kwantitatief opzicht geïnventariseerd. Deze soorten zijn: fazant, Kievit, houtduif, grote bonte specht, winterkoning, grote lijster, zanglijster, merel, roodborst, zwartkop, tuinfluiter, fitis, tjiftjaf, goudhaantje, koolmees, zwarte mees, kuifmees, matkop, staartmees, boomkruiper, groenling, kneu, vink, spreeuw, zwarte kraai, ekster, vlaamse gaai, ringmus, tortelduif, pimpelmees, kauw, grauwe vliegenvanger, en heggemus. Van deze soorten werden echter wel gegevens verzameld door samensteller van dit verslag zodat ook van deze soorten wel gegevens in dit verslag konden worden verwerkt. Hierbij mogen we echter niet uit het oog verliezen dat een gebied van ca. 2.000 ha. voor één persoon veel te groot is om al deze algemenere soorten volledig te inventariseren. Daarom moeten de getelde aantallen dan ook als absolute minima worden gelezen. Wel is getracht om voor deze algemene soorten schattingen te maken van het vermoedelijk aanwezige aantal territoria.

Onder territoria wordt hier verstaan het aantal plaatsen waar tenminste één keer een vogel werd waargenomen die door zang, balts, gevecht of anderszins liet blijken een potentiële broedvogel te zijn. Omdat hierbij genoeg werd genomen met tenminste één waarneming zal er ongetwijfeld een (klein ?) aantal zingende vogels ten onrechte als broedvogel zijn

beschouwd; anderzijds zal er bij de meeste soorten een nog groter aantal territoria zijn gemist vanwege gebrek aan tijd en mankracht. Wanneer als uitgangspunt voor territoria 2 of 3 waarnemingen werden genomen zouden er nog veel meer territoria zijn gemist, zodat volstaan moest worden met slechts één waarneming. Uiteraard geldt deze werkwijze alleen maar voor de zeer algemene soorten.

Behalve het bos- en heidegebied werd, met name aan de zuidzijde, een deel van het aangrenzende kultuurland bij de inventarisatie betrokken. Dit gebeurde omdat een aantal vogelsoorten die op of rond de Oirschotse Heide broeden een sterke binding hebben met dit kultuurland. Sommige soorten zijn vanwege hun voedselkeuze zelfs geheel of gedeeltelijk van deze kultuurlanden afhankelijk (stootvogels, uilen, korhoen, wulp e.d.).

Helaas moet hierbij worden opgemerkt dat dit aangrenzende kultuurland slechts marginaal werd onderzocht. De overige delen van het inventarisatiegebied werden ongeveer allen even intensief geïnventariseerd, d.w.z. vrij volledig. Ook de tijdens het onderzoek verzamelde gegevens omtrent de niet-broedvogels zijn in dit verslag verwerkt teneinde een indruk te kunnen geven van de mate waarin deze soorten van de Oirschotse Heide en omgeving gebruik maken. Hierbij gaat het slechts in enkele gevallen om hoog overvliegende vogels die kennelijk geen enkele binding met het gebied hadden. Hoewel ook een aantal broedvogelsoorten behalve als broedvogel, ook als doortrekker werd waargenomen zijn hierover geen kwantitatieve gegevens in dit verslag verwerkt omdat wij niet in staat waren gegevens met betrekking tot deze doortrek van broedvogelsoorten te verzamelen.

Overige natuurwetenschappelijke waarden:

Zoals eerder werd vermeld heeft deze inventarisatie zich uitsluitend toegespitst op de aanwezige avifauna. Omdat er echter ook van andere flora- en faunaelementen betreffende de Oirschotse Heide voor zover ons bekend is, nooit publikaties zijn verschenen, leek het ons gewenst om hetgeen wij tijdens de vogelinventarisatie verzamelden eveneens in dit verslag op te nemen. Aangezien hiervoor geen speciaal onderzoek werd verricht zijn deze gegevens slechts zéér incidenteel verzameld en dus ook zeer onvolledig. Zij leveren echter wel een bijdrage om de noodzaak van een betere bescherming van het gebied aan te tonen.

Planten: o.a. stekelbrem, klokjesgentiaan, kleine zonnedauw, ronde zonnedauw, breedbladige wespenorchis, teunisbloem, dopheide, struikheide, pijpestro, buntgras, jeneverbes, duivelsnaaigaren, grasklokje, tormen-til, heide kartelblad, blaassilene.

Zoogdieren: o.a. ree, haas, konijn, bunzing, wezel, en eekhoorn.

Amfibieën: o.a. heikikker, groene kikker, bruine kikker, gewone pad en rugstreeppad.

Reptielen: o.a. gewone- of levendbarende hagedis.

V Soortbeschrijving:

BLAUWE REIGER (*Ardea cinerea*)

Deze soort wordt uitsluitend als doortrekker waargenomen en dan nog in zéér beperkte mate: alleen op 23 maart werd er één overvliegend ex. gezien.

WILDE EEND (*Anas platyrhynchos*)

Ondanks het feit dat het op de Oirschotse Heide op de meeste plaatsen erg droog is werden er toch 19 broedparen geteld, waarbij het opviel dat vele wilde eenden (bij gebrek aan beter) genoeg namen met kunstmatige poeltjes die verspreid over de heide voorkomen.

WINTERTALING (*Anas crecca*)

Of deze soort als broedvogel op de Oirschotse Heide voorkomt is helaas niet met zekerheid bekend; wel werden er vroeg in het broedseizoen op 2 plaatsen (potentiële broedplaatsen) wintertalingen waargenomen. Aangezien het in beide gevallen slechts om eenmalige waarnemingen gaat is broeden twijfelachtig. Buiten deze waarnemingen werd de soort nog vroeg in het voorjaar waargenomen op het toen nog natte Wintelreven.

GRAUWE GANS (*Anser anser*)

Zeldzame doortrekker. In 1980 werd de soort éénmaal waargenomen en wel 3 foeragerende exx. op een plasje op het Wintelreven op 10 maart.

BUIZERD (*Buteo buteo*)

In de bossen aan de randen van het oefenterrein werden 2 broedgevallen vastgesteld, waarvan er een, waarschijnlijk als gevolg van een te grote onrust, mislukte. Naast deze twee broedparen was er nog een derde paartje aanwezig rond het aangrenzende landgoed 's-Heerenvijvers, wat echter niet tot broeden kwam. Ook in de winter is de buizerd een schaarse vogel op de Oirschotse Heide.

SPERWER (*Accipiter nisus*)

Komt evenals de buizerd alleen voor in de bossen die aan de heide grenzen; hier werden drie broedgevallen vastgesteld, terwijl er mogelijk nog een vierde paartje aanwezig was.

HAVIK (*Accipiter gentilis*)

Evenals de overige stootvogelsoorten begint ook deze soort zich zeer langzaam te herstellen van de rampzalige vergiftigingen in de zestiger jaren. Als broedvogel komt de soort echter nog steeds niet op de Oirschotse Heide voor; wel werd op 11 mei een kennelijk rondzwervend ex. waargenomen. Aangezien de havik oud, rustig gelegen bos van enige

omvang verkiest zijn broedgevallen momenteel niet erg waarschijnlijk, maar door enige gerichte beheersmaatregelen moet dit in de nabije toekomst wel mogelijk worden geacht.

RODE WOUW (*Milvus milvus*)

Deze schaarse soort werd slechts 1 keer waargenomen, en wel 1 ex. op 11 mei nabij de Straatsche Heide.

ZWARTE WOUW (*Milvus migrans*)

Ook de zwarte wouw werd slechts één maal waargenomen en wel 1 ex. op 16 april; deze vogel verbleef tenminste enige uren in de zuidwest hoek van het inventarisatiegebied.

WESPENDIEF (*Pernis apivorus*)

Hoewel de soort geen broedvogel is van de Oirschotse Heide werd de wespendif wel 2 keer waargenomen en wel op 16 mei en 19 juni. Beide keren 1 ex. Of dit eventuele broedvogels uit de omgeving betreffen die op de Oirschotse Heide komen jagen is niet bekend.

BRUINE KIEKENDIEF (*Circus aeruginosus*)

Ook deze soort werd uitsluitend als doortrekker waargenomen. Zowel op 1 als op 11 mei werden er resp. 2 en 1 wijfje(s) waargenomen.

BLAUWE KIEKENDIEF (*Circus cyaneus*)

Schaarse doortrekker. Op 10 maart werd er een mannetje waargenomen nabij de Straatsche Heide.

SMELLEKEN (*Falco columbarius*)

Het smelleken is evenals de vorige soort een wintergast die in de periode september-april kan worden waargenomen. Aangezien de inventarisatie in maart pas goed op gang kwam zijn er slechts 2 waarnemingen gedaan en wel een wijfje op 10 maart en een mannetje op 23 maart.

BOOMVALK (*Falco subbuteo*)

Jaarlijkse broedvogel in het bos, dat buiten het intensief gebruikte oefenterrein gelegen is. In 1980 werden er 4 broedpaartjes vastgesteld. Deze vogels gebruiken de heide echter wel veel als jachtterrein.

TORENVALK (*Falco tinnunculus*)

Eveneens een jaarlijkse broedvogel op de Oirschotse Heide. Rustig gelegen bossen, liefst nabij kultuurland zijn het belangrijkste broedgebied van de torenvalk, al moet hierbij worden opgemerkt dat de factor rust minder belangrijk lijkt te zijn dan bij de vorige soort het geval is. Van de naar schatting zes aanwezige broedpaartjes werd het broeden in één geval door middel van een horstfondst met zekerheid vast-

gesteld.

KORHOEN (*Lyrurus tetrix*) *

Een van de meest karakteristieke vogels van open heidegebieden zoals de Oirschotse Heide; tevens is het een van de meest bedreigde broedvogelsoorten in Nederland. Jarenlange tellingen tonen aan dat de stand van deze soort nog ieder jaar afneemt. Zo werden er tijdens de landelijke tellingen, die door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer werden georganiseerd in de jaren 1977 t/m 1980 nog de volgende aantallen geteld:

Jaar	Nederland	prov. Noord Brabant	Oirschotse Heide
1977	284	122	20
1978	254	115	24
1979	175	95	23
1980	176	85	20

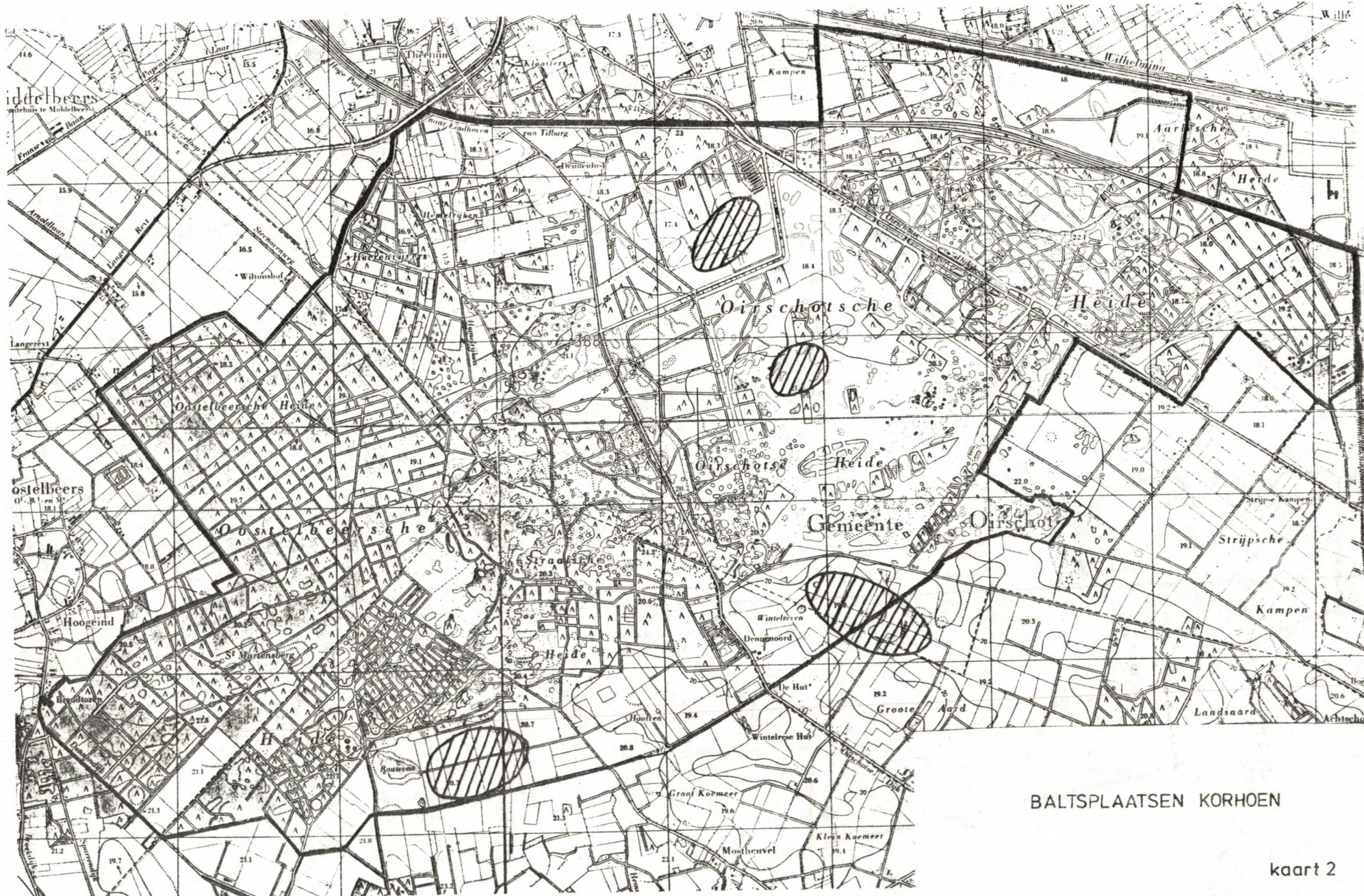
Hieruit kunnen we afleiden dat de soort op de Oirschotse Heide steeds verder afneemt. Met zijn 20 hanen en tenminste 12 hennen die in 1980 nog werden geteld behoort de Oirschotse Heide momenteel echter tot de beste korhoengebieden van Nederland. Hoe belangrijk de Oirschotse Heide voor de Nederlandse korhoenpopulatie is wordt nog eens extra duidelijk wanneer we zien dat maar liefst 22 % van de landelijke populatie op de Oirschotse Heide was gevestigd. Dat de Oirschotse Heide voor het korhoen zo belangrijk is wordt overigens niet veroorzaakt door het feit dat de Oirschotse Heide militair oefenterrein is, maar door een relatief gunstige voedselsituatie in de omringende kultuurlanden. Wanneer we echter zien dat hier in de jaren 1978 t/m 1981 de stand terug liep van 24 naar 16 (hanen in 1981) moeten we ook hier voor de toekomst van het korhoen vrezen. Willen we deze vogel hier behouden dan zal er op zéér korte termijn voor gezorgd moeten worden dat a: de voedselsituatie voor het korhoen in het aangrenzende kultuurland verbetert.

- b: er zullen op bepaalde gedeelten van de heide geen intensieve militaire oefeningen meer in het broedseizoen mogen plaats vinden om er op deze manier voor te zorgen dat de nog aanwezige korhoenders ongestoord hun broedcyclus af kunnen werken.

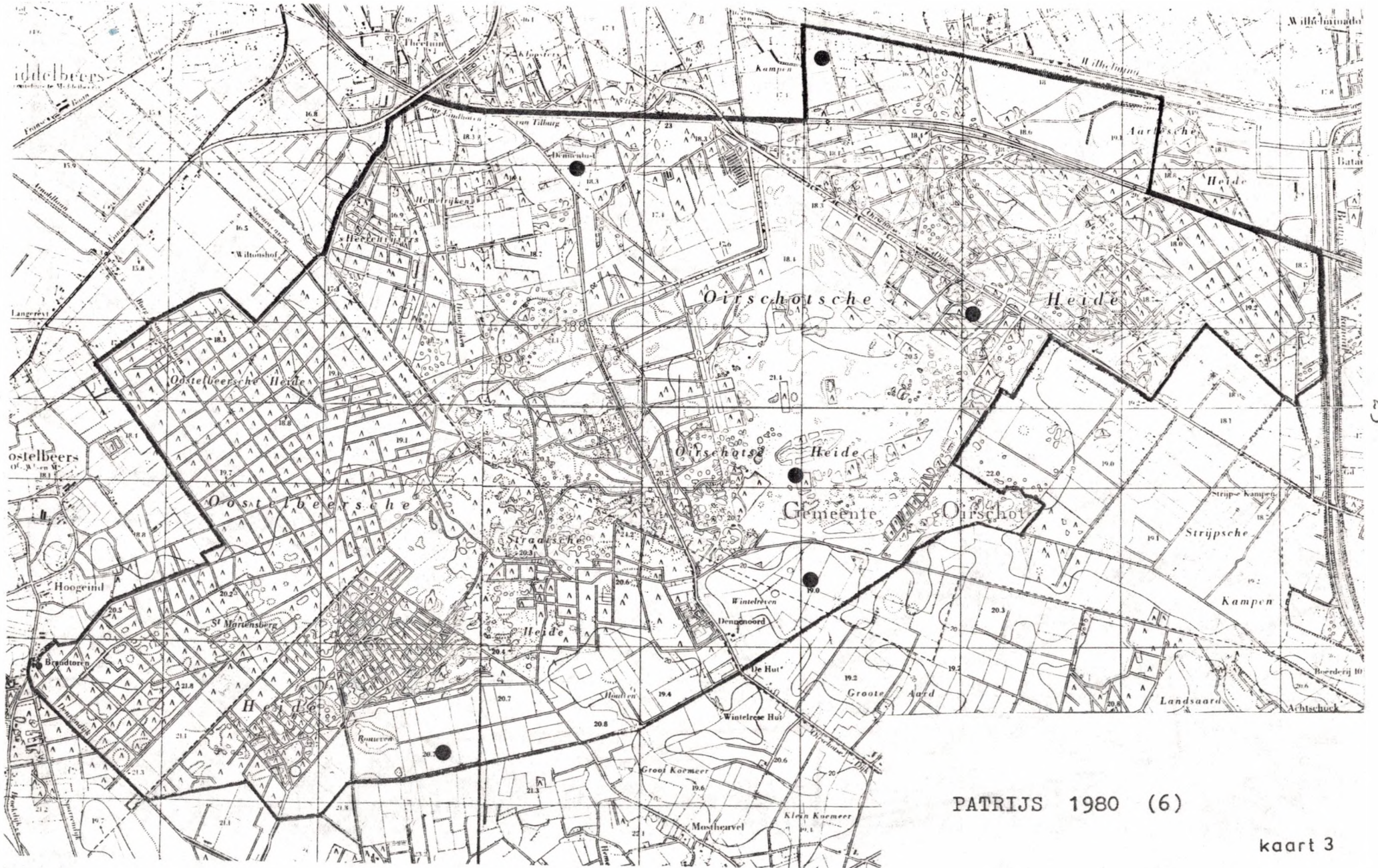
PATRIJS (*Perdix perdix*) *

Van de 6 territoria die er van deze soort werden vastgesteld bleken er 4 gevestigd te zijn in het aangrenzende kultuurland. De overige 2 waren gevestigd aan de rand van het Militaire oefenterrein. Aangezien deze soort voornamelijk in het kultuurland broedt is dit lage aantal voor de Oirschotse Heide niet bijzonder afwijkend.

BALTSPLAATSEN KORHOEN

PATRIJS 1980 (6)

kaart 3

25

FAZANT (*Phasianus colchicus*)

Broedvogel. Er werden tenminste 14 roepende hanen waargenomen. Aangenomen moet worden dat het werkelijke aantal 20-40 zal bedragen.

KRAANVOGEL (*Grus grus*)

Op 6 en 7 maart verbleven 7 kraanvogels op de heide. Zij foerageerden in de vochtige weilanden bij het Wintelreven en overnachtten op de hei.

WATERHOEN (*Gallinula chloropus*)

Deze soort werd gedurende het broedseizoen op drie verschillende plaatsen waargenomen. Hoewel het in al deze gevallen om slechts éénmalige waarnemingen ging zijn broedgevallen ter plaatse niet uitgesloten, temeer omdat al deze waarnemingsplaatsen als potentiële broedplaatsen kunnen worden aangemerkt.

SCHOLEKSTER (*Haematopus ostralegus*)

Op een drietal plaatsen werden min of meer regelmatig scholeksters waargenomen. Deze drie plaatsen lagen allen in het kultuurland, grenzend aan de Oirschotse Heide. Hoewel dit niet vast staat zijn broedgevallen of pogingen ter plaatse waarschijnlijk.

KIEVIT (*Vanellus vanellus*)

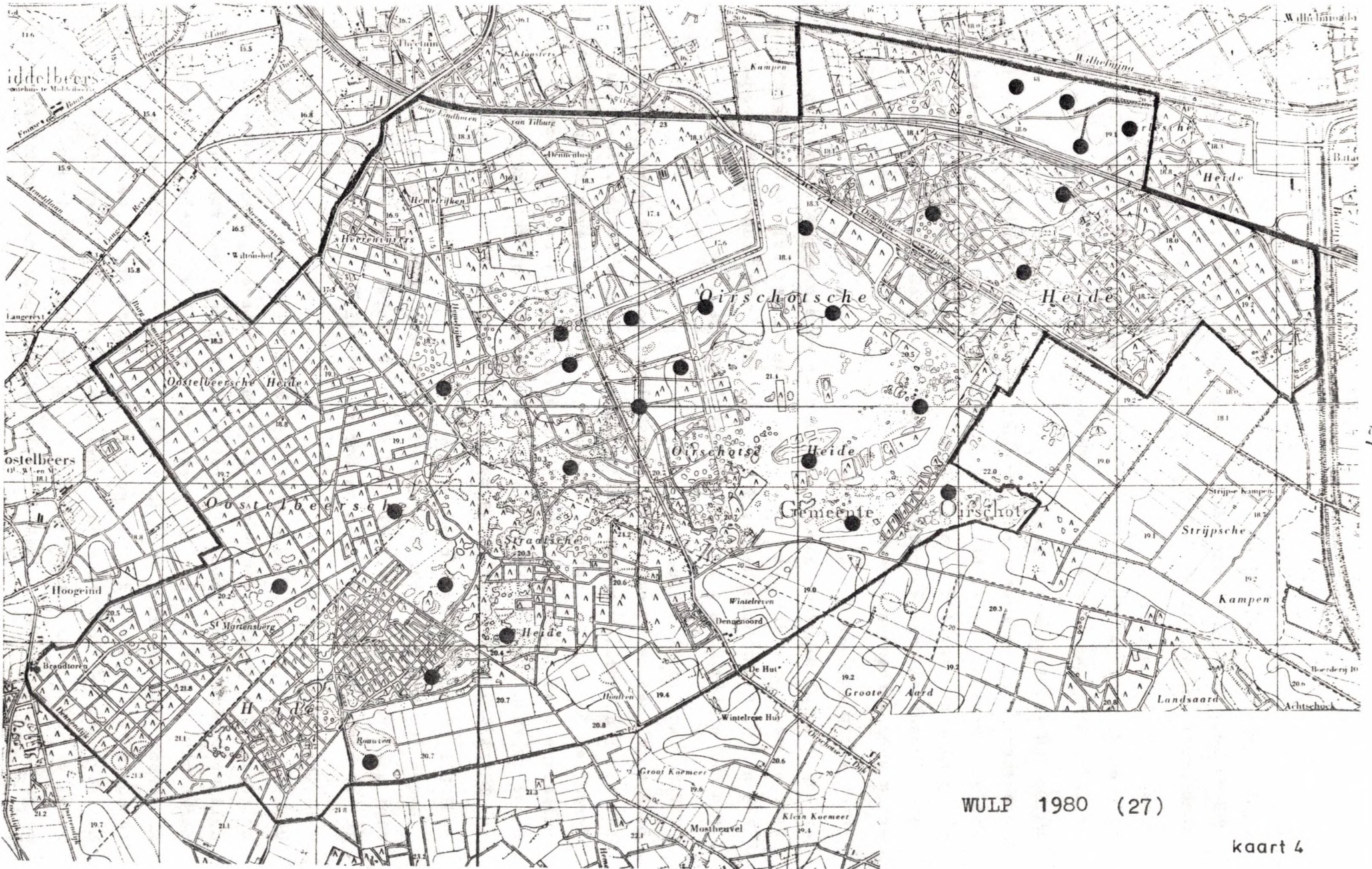
Broedvogel van het aangrenzende kultuurland; ook 2 broedpaartjes op het meest noordelijk gelegen heideveldje (Aarlesche Heide). In totaal werden er 39 paartjes geteld. Met name op het Wintelreven zal de soort enigszins zijn onderteld, zodat er in werkelijkheid ca 50 paartjes aanwezig zijn geweest. Het talrijkst was de soort op het Ekersven (7 paartjes) en rond het Rouwven (17 paartjes).

HOUTSNIP (*Scolopax rusticola*)

Vanwege het ontbreken van het geschikte biotoop komt de soort hier niet als broedvogel voor. Wel werd er op 10 maart 1 ex. waargenomen in een klein naaldbosje nabij de Straatsche Heide.

WULP (*Numenius arquata*) *

Verspreid over het hele inventarisatiegebied werden er maar liefst 27 broedpaartjes geteld, wat - naar huidige maatstaven gerekend - een redelijke populatie genoemd mag worden. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat er mogelijk een enkel paartje werd dubbel geteld, wat vooral veroorzaakt zal zijn door de verplaatsingen van broedpaartjes over behoorlijke afstanden die het gevolg zijn van een te grote onrust in het terrein. Een schatting van tenminste 20 paartjes lijkt echter reeël te zijn. Door dit vrij grote aantal broedpaartjes is men geneigd te veronderstellen dat de activiteiten (motorcross, militaire

WULP 1980 (27)

kaart 4

oefeningen, ruitersport, modelvliegtuigjes e.d.) zoals die op de Oirschotse Heide plaatsvinden geen negatieve gevolgen hebben op de broedpopulatie van o.a. wulp. Alvorens dit te kunnen konkluderen is het echter noodzakelijk dat onderzocht wordt of het broedsukses hier even gunstig is als in strikte heidereservaten het geval is. Pas dan is een verantwoorde uitspraak hierover mogelijk.

REGENWULP (*Numenius phaeopus*)

Deze soort die in Nederland geen broedvogel is, bezoekt het gebied alleen tijdens de trek. Zo werden er op 17 april 2 exx. waargenomen. In 1981 was er een slaapplaats; op 30 april waren er in de ochtenduren min. 50 regenwulpen aanwezig. Enkele dagen later overnachtten er ook nog tientallen exemplaren.

GRUTTO (*Limosa limosa*)

Broedt slechts in zeer klein aantal in het kultuurland dat zich rondom de Oirschotse Heide bevindt. Binnen het geïventariseerde gebied werden er o.a. 2 broedpaartjes aangetroffen in het kultuurland van het Wintelreven.

TURELUUR (*Tringa totanus*)

Aangezien deze soort slechts in de natte milieus tot broeden komt, ontbreekt de soort als broedvogel op de Oirschotse Heide; wel werd er op zowel 10 als 18 maart een foeragerend ex. waargenomen op het Wintelreven.

KAPMEEUW (*Larus ridibundus*)

Wordt vaak overvliegend waargenomen; in het voorjaar ook wel eens op de dan nog aanwezige plasjes op de heide. Verder ook in het kultuurland een gewone verschijning.

STORMMEEUW (*Larus canus*)

Wordt alleen buiten het broedseizoen waargenomen, en dan nog in zeer klein aantal; meestal overvliegend, maar een enkele keer ook foeragerend in het aangrenzende kultuurland.

HOLENDUIF (*Columba oenas*)

Verspreid over de wat oudere boscomplexen werden er 10 territoria aangetroffen. Hoewel deze soort ook wel in konijnholen broedt kon dit op de Oirschotse Heide niet vastgesteld worden.

HOUTDUIF (*Columba palumbus*)

Aanzienlijk talrijker; bij een zeer onvolledige telling werden er al 43 territoria geteld. Het aantal broedparen zal naar schatting 100 tot 150 bedragen.

TORTELDUIF (*Streptopelia turtur*)

Bij een zeer onvolledige telling werden 12 territoria aangetroffen. Aangenomen mag echter worden dat er ongeveer 20 tot 30 territoria aanwezig geweest zullen zijn.

TURKSE TORTEL (*Streptopelia decaocto*)

Deze soort werd op slechts 3 plaatsen waargenomen, waarvan 1 in de onmiddellijke nabijheid van menselijke bebouwing. Aangenomen wordt dat deze soort nagenoeg volledig kon worden geïnventariseerd.

KOEKOEK (*Cuculus canorus*)

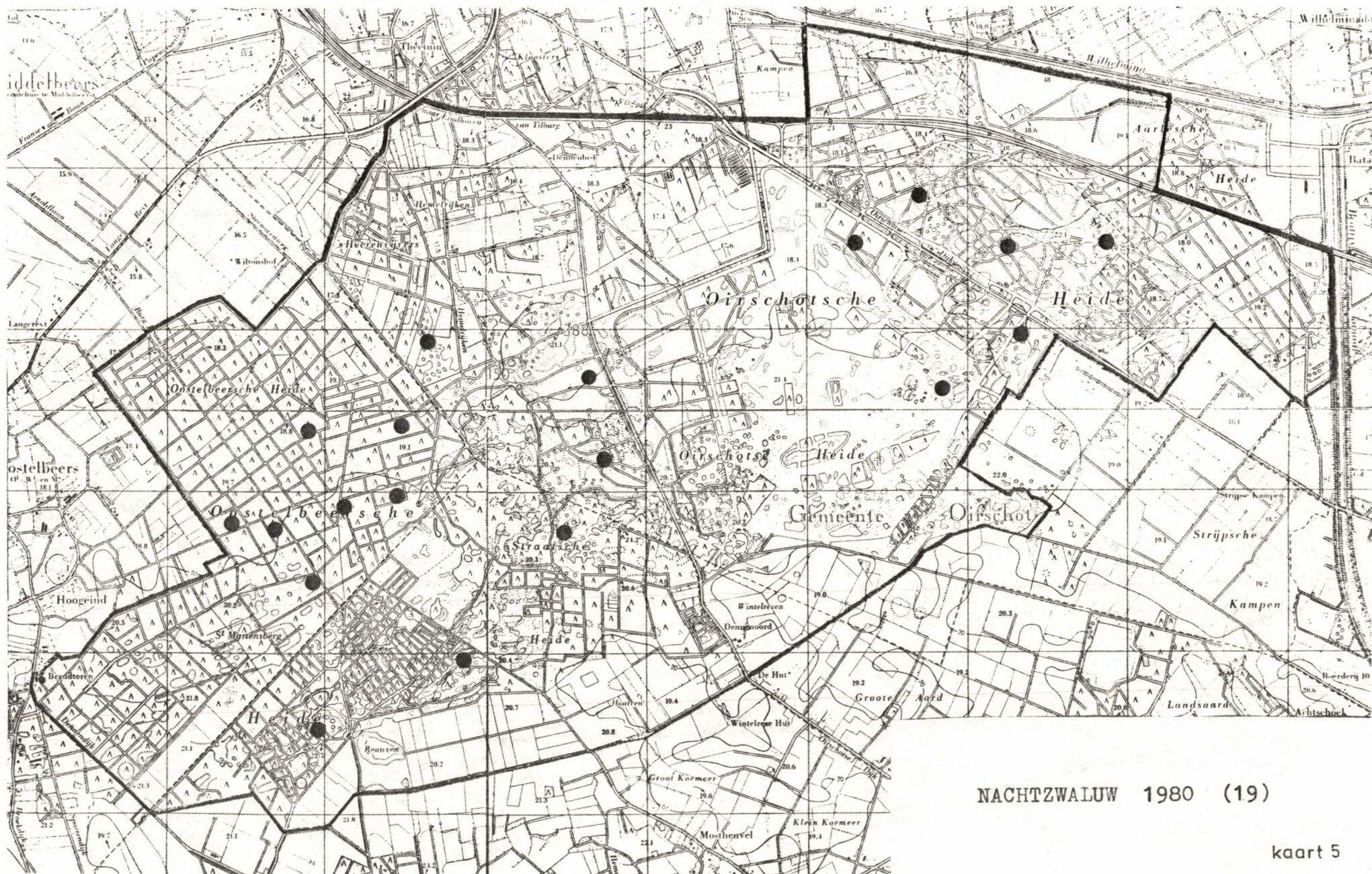
Verspreid over zowel bos als heide werden er 10 territoria geteld.

RANSUIL (*Asio otus*) *

Aan de hand van om voedsel bedelende jongen werd de aanwezigheid van 18 broedparen vastgesteld. Aangezien op deze manier alleen de succesvolle broedparen worden opgespoord is het aannemelijk dat er in werkelijkheid nog een enkel broedpaartje meer aanwezig is geweest.

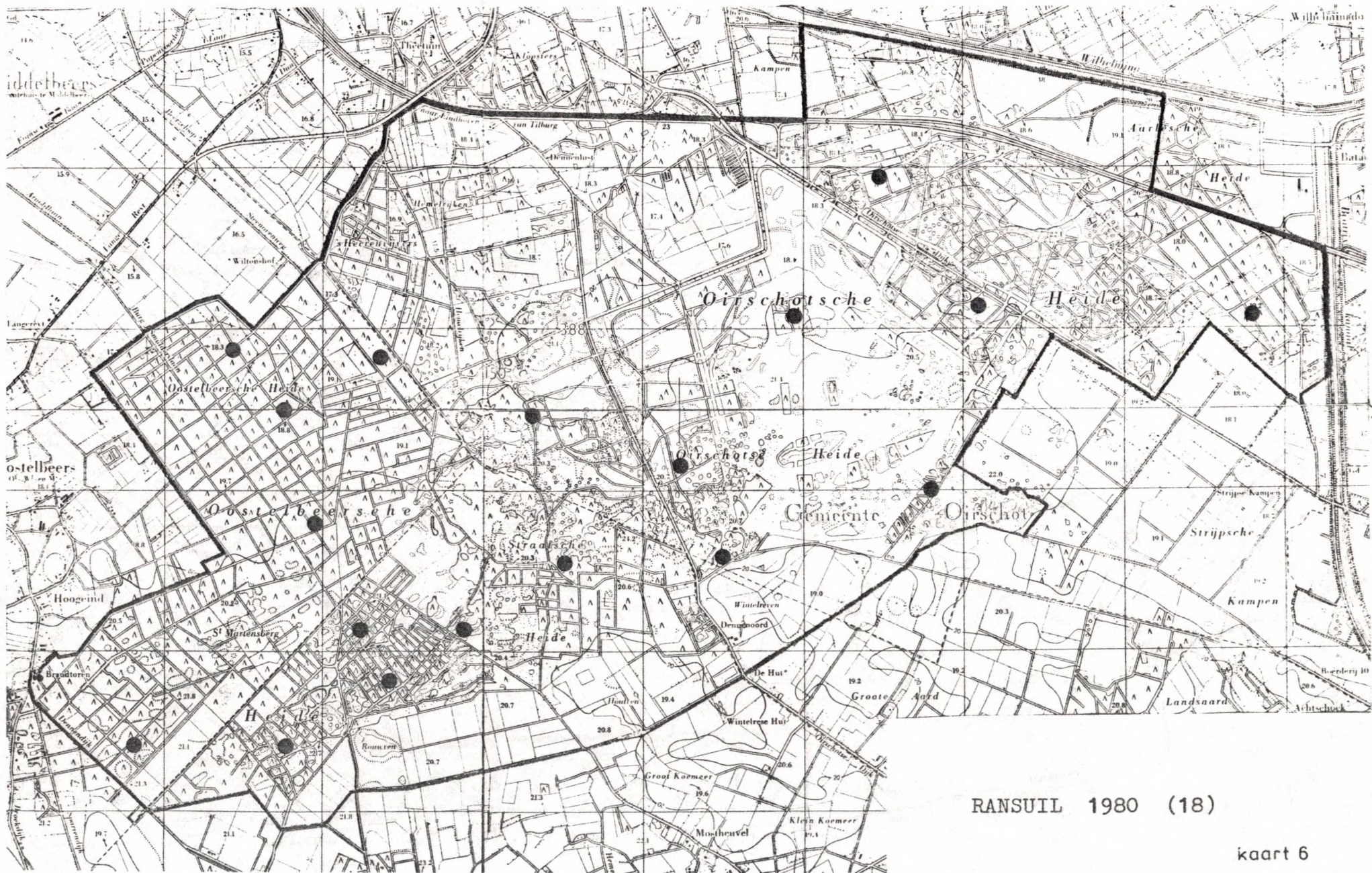
NACHTZWALUW (*Caprimulgus europaeus*) *

Deze soort broedde vooral in de terreinen, waar percelen dennebos worden afgewisseld met heidevelden en kaalkapvlakten. Dit biotoop is in ruime mate aanwezig op de Oirschotse Heide. Er werden dan ook 19 territoria geteld, waarvan 7 op de Oostelbeersche Heide. Dit is een bijzonder resultaat, als we bedenken dat de nachtzwaluw in grote delen van Nederland al tientallen jaren in aantal achteruit gaat. Hoewel de oorzaken daarvan niet voldoende bekend zijn, gaat de verdenking toch in de richting van een slecht voedselaanbod, toegenomen rekreatiedruk en ontsluiting van moeilijk toegankelijke gebieden. Vooral in de duinen, de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug maakt de nachtzwaluw moeilijke tijden door (zie S.O.V.O.N.-atlas). In Noord Brabant is de stand wat stabiel gebleven; in 1976 werd het aantal broedparen van de gehele provincie op 250/300 geschat, dat is 50 % van het landelijk totaal. Ook in onze provincie zijn echter plaatselijk geschikte broedplaatsen verloren gegaan, bijvoorbeeld daar waar heideveldjes helemaal begroeid zijn geraakt met dennen- en berkenbos. De nachtzwaluw is een vogel van overgangssituaties; een grootschalig heidebeheer, waarbij eenvormige opslagloze vlakten ontstaan kan dan ook niet gunstig zijn voor deze soort. Het is van belang dat de heide niet al te veel dicht groeit, terwijl van de andere kant enige opslag wel gewenst is. Bij het heidebeheer moet er dus naar gestreefd worden dat de beschreven afwisseling van vegetatiestructuren blijft bestaan.

NACHTZWALUW 1980 (19)

kaart 5

RANSUIL 1980 (18)

kaart 6

GROENE SPECHT (*Picus viridis*) *

Verspreid over zowel de kleinere als wat grotere boscomplexen werd de aanwezigheid van 18 territoria vastgesteld. Aangenomen mag worden dat deze soort nagenoeg volledig kon worden geïnventariseerd.

GROTE BONTE SPECHT (*Dendrocopos major*)

Van deze soort werden aan de hand van roffelende of roepende ex. 17 territoria vastgesteld. Aangenomen mag worden dat er ca 25 tot 30 territoria aanwezig waren.

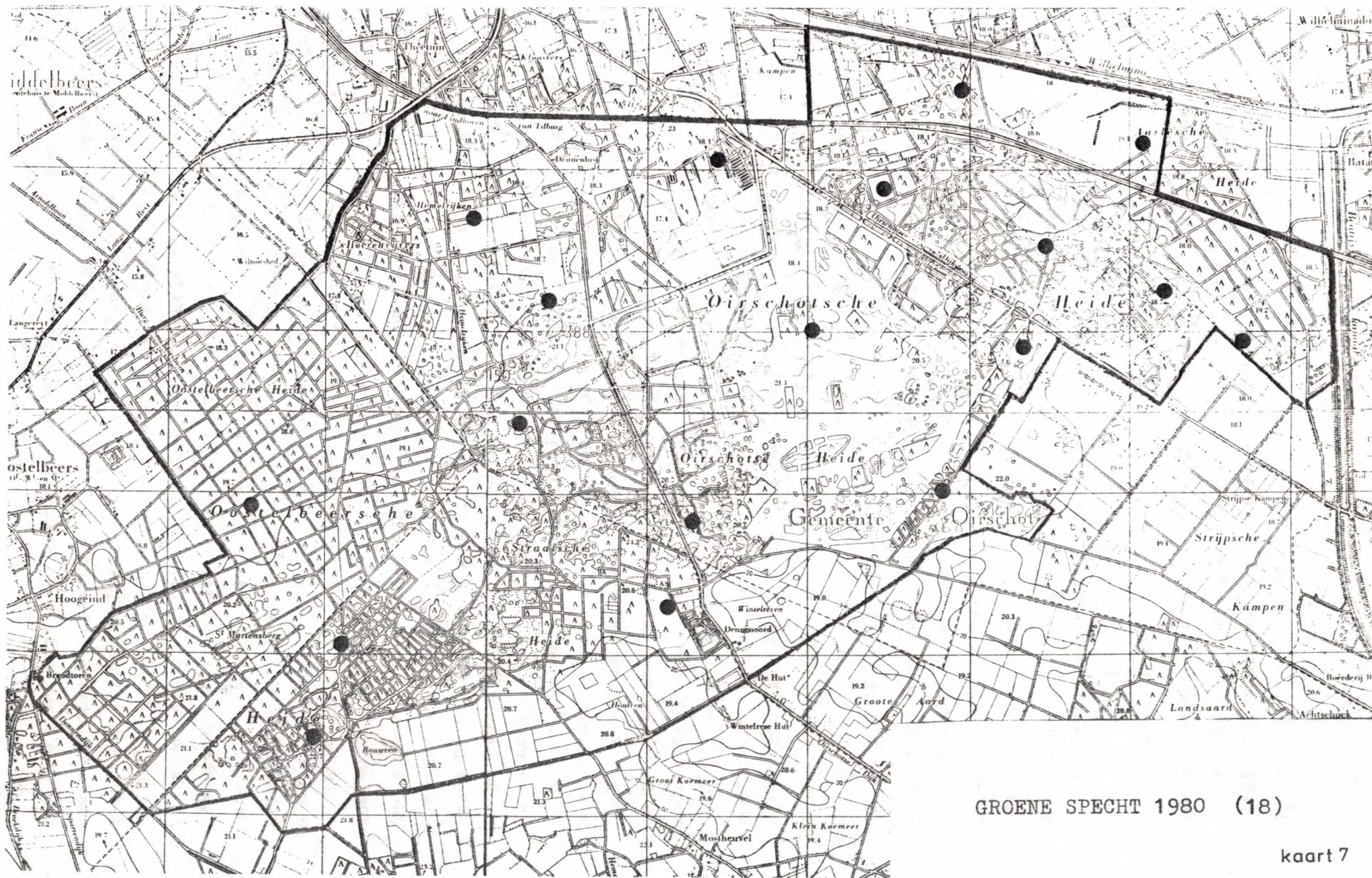
ZWARTE SPECHT (*Dryocopus martius*)

De zwarte specht was in 1980 met 3 of 4 broedpaartjes goed vertegenwoordigd, vooral wanneer we bedenken dat de oppervlakte oud bos slechts in beperkte mate deel uitmaakt van het inventarisatiegebied.

BOOMLEEUWERIK (*Lullula arborea*) *

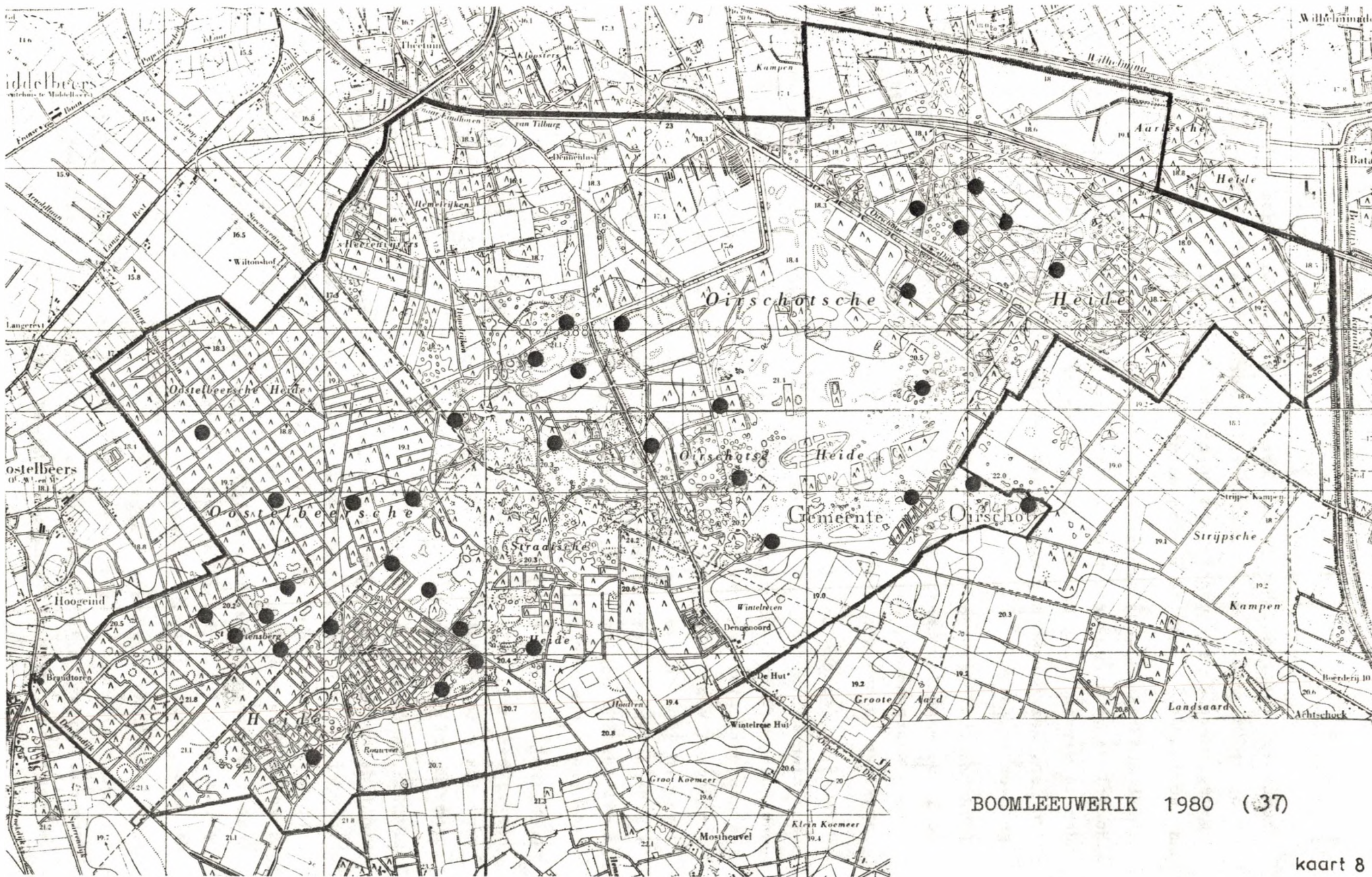
Een van de meest karakteristieke soorten van de Oirschotse Heide is de boomleeuwerik, waarvan maar liefst 37 territoria werden geteld. Het biotoop van deze soort wordt gevormd door gebieden waar verschillende vegetatie-eenheden een juiste verhouding hebben en bovendien een aantal opeenvolgende jaren weinig veranderen. Spaarzaam begroeide plekken, afgewisseld met verspreide boom- en struikgroei en in de randzones een meer gestructureerde vegetatie zijn ideaal. Door het verdwijnen van dit soort biotopen of door een toegenomen rekreatiedruk in de nog resterende gebiedjes is de boomleeuwerik op vele plaatsen in Nederland fors achteruit gegaan. Zo was de soort halverwege de jaren zestig een vrij talrijke broedvogel (400-1500) in de provincie Noord Brabant. Slechts tien jaar later was dat teruggelopen tot 210 paren. Ook in andere delen van ons land had deze afname een soortgelijke omvang. Wanneer we bedenken dat thans ca. 20 % van de Brabantse boomleeuweriken op de Oirschotse Heide broedt moeten we konkluderen dat de Oirschotse Heide een van de belangrijkste broedgebieden in de provincie Noord Brabant vormt.

Ongetwijfeld profiteert de boomleeuwerik van het militair gebruik van de heide, omdat hierdoor grote delen van de Oirschotse Heide hun zandige, deels geaccidenteerde karakter behouden. Hierbij moet wel de opmerking geplaatst worden dat door een te intensief militair gebruik de begroeiing op veel plaatsen zal verdwijnen, zoals nu reeds in het centrale deel het geval is, waardoor ongetwijfeld ook de boomleeuwerik zal verdwijnen. Ook is het gevaar groot dat door te intensieve militaire oefeningen in de broedtijd, vooral wanneer deze buiten wegen en paden plaatsvinden, veel broedsels van o.a. boomleeuwe-

GROENE SPECHT 1980 (18)

kaart 7

BOOMLEEUWERIK 1980 (37)

kaart 8

34

riken verloren gaan. Het is dan ook van het allergrootste belang dat er op de Oirschotse Heide een zonering wordt aangebracht naar tijd, omvang, aard en frequentie van de militaire activiteiten, waarbij natuurwaarden dienen te worden ontzien.

VELDLEEUWERIK (*Alauda arvensis*)

Hoewel de veldleeuwerik voornamelijk een vogel van agrarische gronden is werden er op de Oirschotse Heide toch 13 zangposten aangetroffen. Aangenomen mag worden dat deze soort volledig kon worden geïnventariseerd.

BOERENZWALUW (*Hirundo rustica*)

De in de omgeving broedende exemplaren worden regelmatig boven het gebied waargenomen, evenals rondzwervende en doortrekkende exx. Van aantallen is ons niets bekend.

DUINPIEPER (*Anthus campestris*)

Aangezien het biotoop van de duinpieper gevormd wordt door zanderige gebieden, afgewissels met heidevelden of schaars begroeide plaatsen en zandverstuivingen zou deze soort ook op de Oirschotse Heide als broedvogel voor kunnen komen. Voor zover bekend was de soort als zodanig in 1980 echter niet aanwezig; wel werd de soort enkele keren als doortrekker waargenomen en wel 3 exx. op 23 april en 1 ex. op 5 mei terwijl ook op 16 mei 1 ex. werd gezien. In al deze gevallen was sprake van verschillende waarnemingsplaatsen.

BOOMPIEPER (*Anthus trivialis*) *

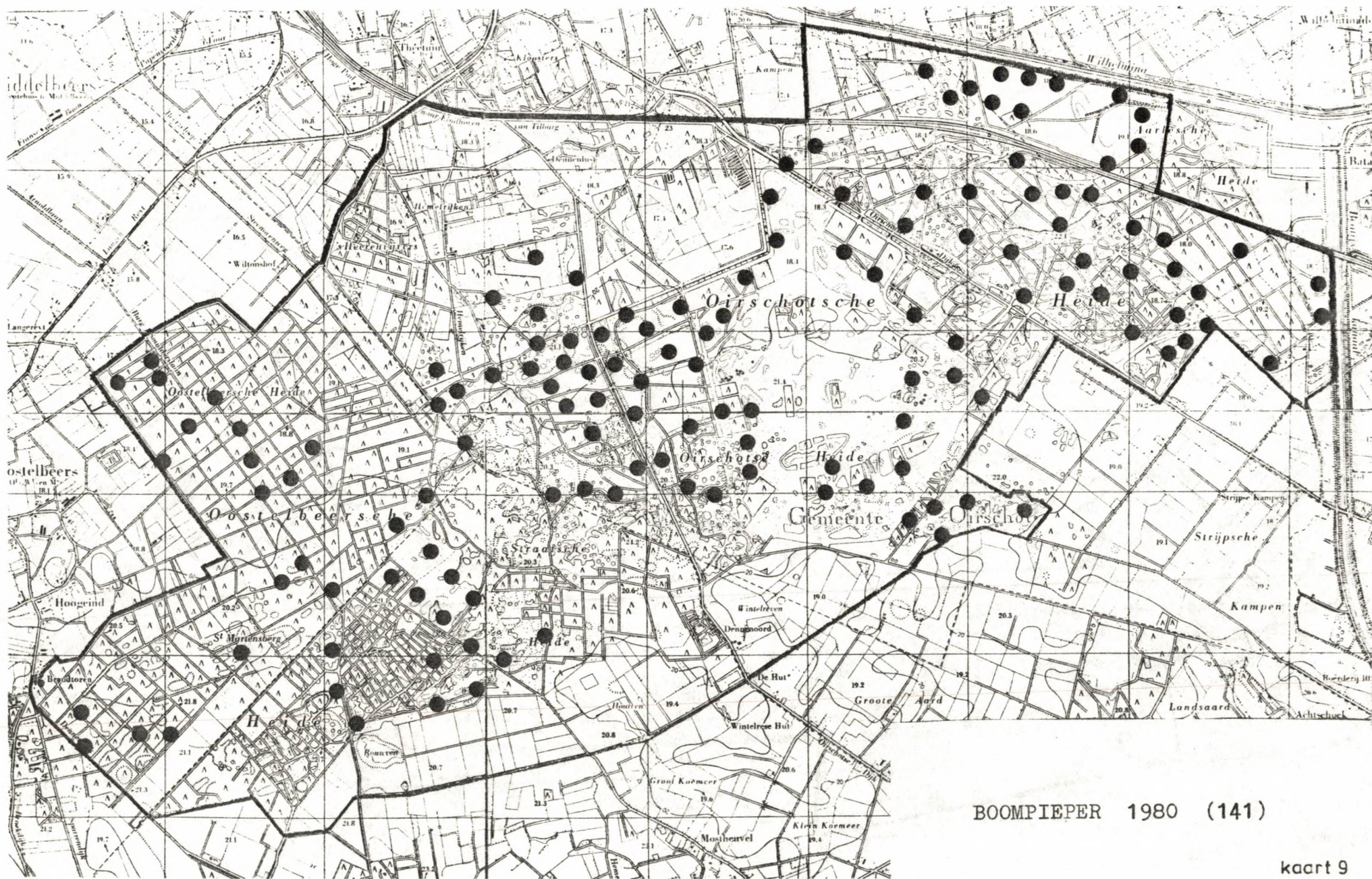
Hoewel een vrij talrijke broedvogel werd de boompieper toch zo goed als mogelijk geteld. Naar schatting zullen er ongeveer 175 territoria aanwezig zijn geweest.

GRASPIEPER (*Anthus pratensis*)

Omdat de graspieper vrijwel uitsluitend in vochtige biotopen broedt komen er op de Oirschotse Heide slechts enkele lokaties voor waar de soort kan broeden. In het gebied tussen het Wilhelminakanaal en de Rijksweg 58 werden 6 territoria vastgesteld terwijl er in het gebied tussen Ekersven en Eindhovensedijk ook nog eens 4 territoria werden geteld. Een 11^e territorium werd aangetroffen aan de zuidzijde van de heide, nabij het Wintelreven.

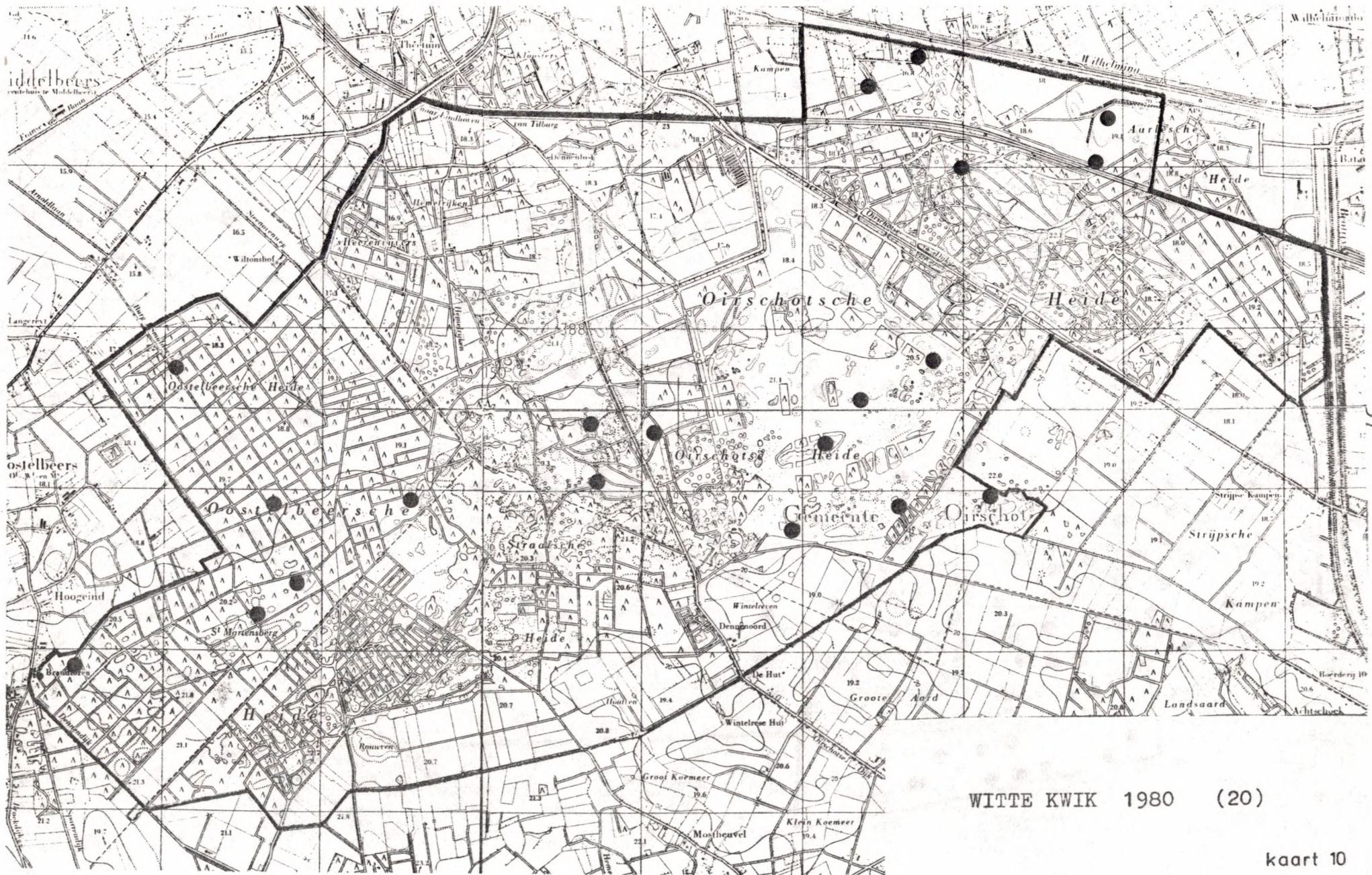
WITTE KWIKSTAART (*Motacilla alba*) *

Verspreid over het gebied werden er 20 territoria vastgesteld; dit gebeurde vrijwel uitsluitend aan de hand van foeragerende vogels, zodat een lichte overschatting niet geheel uitgesloten is.

BOOMPIEPER 1980 (141)

kaart 9

WITTE KWIK 1980 (20)

kaart 10

37

GELE KWIKSTAART (*Motacilla flava*)

Geen broedvogel; wel 4 waarnemingen van kennelijk doortrekkende exx. en wel 2 keer 1 ex. op 1 mei, 1 ex. op 7 mei en 1 ex. op 11 mei, waarbij op 1 mei een vogel op de heide tussen het Wilhelminakanaal en Rijksweg 58 (Aarlesche heide) die zich min of meer als broedvogel gedroeg. Later werd deze vogel ter plaatse echter niet meer waargenomen zodat een broedgeval niet waarschijnlijk lijkt. Wel is het mogelijk dat hier een broedpoging plaats vond.

WINTERKONING (*Troglodytes troglodytes*)

Vrij talrijke broedvogel. Verspreid over het gebied werden er 88 territoria geteld. Aangezien er nogal wat territoria gemist zullen zijn wordt de totale omvang van de Oirschotse Heide populatie geschat op 120 tot 150.

HEGGEMUS (*Prunella modularis*)

Er werden niet meer dan 7 zangposten geteld. Naar alle waarschijnlijkheid echter zullen er aanzienlijk meer aanwezig zijn geweest (max 40).

GROTE LIJSTER (*Turdus viscivorus*)

Vrij zeldzame broedvogel. Er werden 15 zangposten geteld, waarmee deze soort nagenoeg volledig werd geïnventariseerd. Er zullen zeker niet meer dan 20 paren aanwezig zijn geweest.

KRAMSVOGEL (*Turdus pilaris*)

Regelmatige verschijning in het winterhalfjaar, voornamelijk langs de randen van het gebied.

ZANGLIJSTER (*Turdus philomelos*)

Schaarse broedvogel van de aanwezige boscomplexen of dichtbegroeide heide. Er werden 21 territoria vastgesteld. Naar verwachting zullen er echter 30 tot 50 territoria aanwezig zijn geweest.

KOPERWIEK (*Turdus iliacus*)

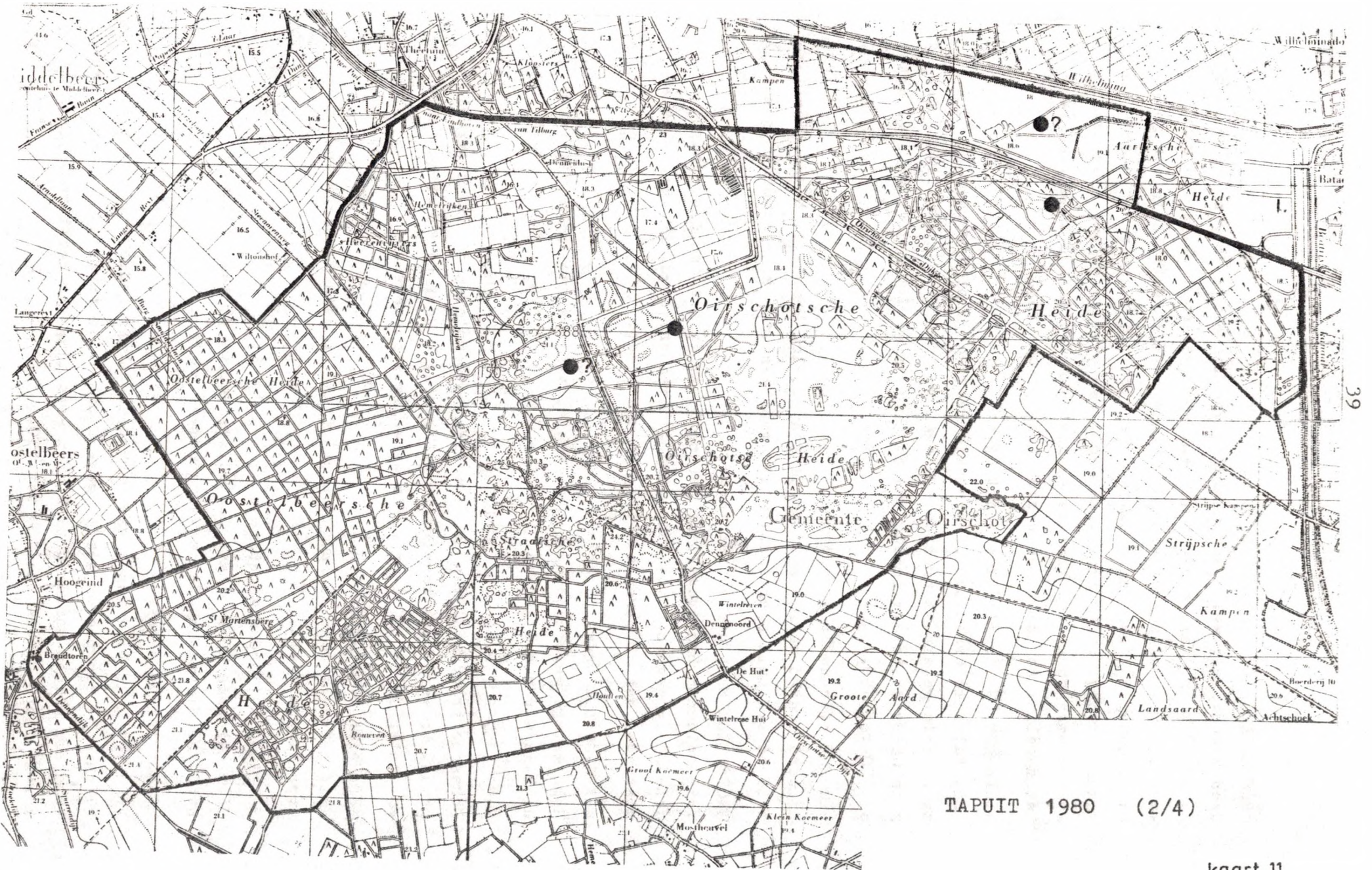
Vrij zeldzame gast in het winterhalfjaar, meestal slechts enkele overvliegende exx.

BEFLIJSTER (*Turdus torquatus*)

Zéér zeldzame doortrekker in het gebied. Op 25 mei werd er 1 wijfje nabij de Straatsche Heide waargenomen.

MEREL (*Turdus merula*)

Vrij talrijke broedvogel van begroeide terreingedeelten. Hoewel er slechts 51 zangposten werden geteld zal er in werkelijkheid een veelvoud aan merels aanwezig zijn. Een schatting van het totaal aantal merels loopt uiteen van 100 tot 150.

TAPUIT 1980 (2/4)

kaart 11

TAPUIT (*Oenanthe oenanthe*) *

Hoewel de Oirschotse Heide een nagenoeg optimaal broedbiotoop voor de tapuit vormt werden er toch slechts 2 broedgevallen vastgesteld. Wel werd de tijdelijke aanwezigheid van nog 2 andere paartjes opgemerkt. Deze vogels werden zelfs enige keren zingend - waarvan 1 keer 1 ex. nabij een mogelijke nestplaats- aangetroffen. In de loop van de broedtijd verdwenen laatstgenoemde paartjes echter weer, waarschijnlijk ten gevolge van een te grote drukte in het terrein. Naast deze vogels werden er verspreid over de heide ook nog diverse doortrekkende exx. waargenomen.

ROODBORSTTAPUIT (*Saxicola torquata*) *

De roodborsttapuit was met 7 broedpaartjes, verspreid over de heide goed vertegenwoordigd. Met name de drogere gedeelten van de heide die met enige boomopslag begroeid zijn, zijn bij deze soort geliefd.

PAAPJE (*Saxicola rubetra*)

Komt slechts als doortrekker op de Oirschotse Heide voor; zo werden er op 5 en 16 mei resp. 2 paartjes en 5 exx. waargenomen. In het najaar zal de soort waarschijnlijk nog meer doortrekken, maar toen werd het gebied nauwelijks meer door ons bezocht.

GEKRAAGDE ROODSTAART (*Phoenicurus phoenicurus*) *

De gekraagde roodstaart bleek een behoorlijk algemene broedvogel te zijn op de Oirschotse Heide. Met name de afwisseling van met dennen begroeide stukken, zanderige heideveldjes of zandverstuivingen vormen hier een ideaal biotoop. Tijdens de inventarisatie werden er 73 territoria geteld. Aangezien er ongetwijfeld nog territoria zijn gemist mag de totale populatie van de Oirschotse Heide op 75 tot 100 worden geschat.

ROODBORST (*Erithacus rubecula*)

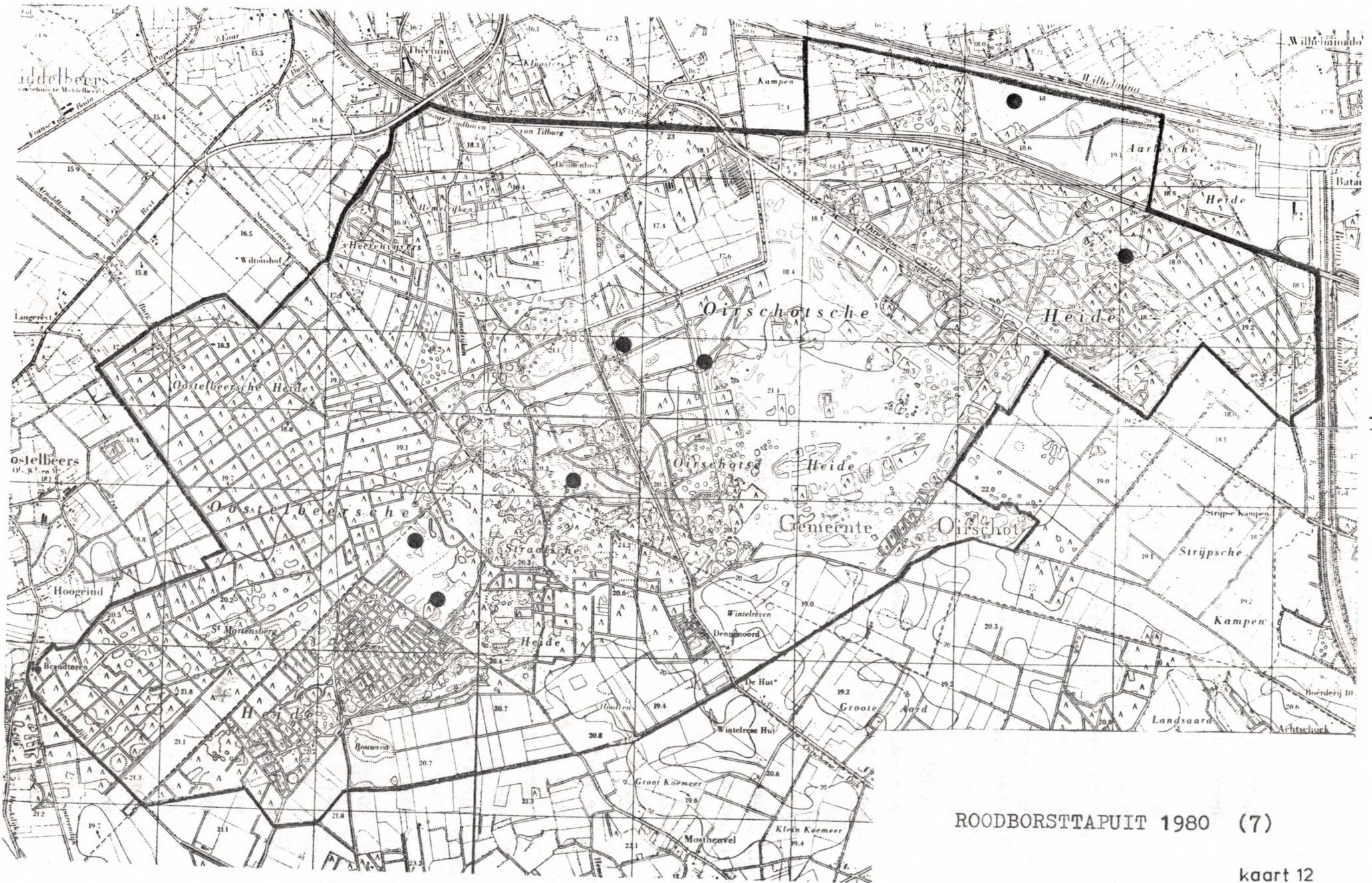
Talrijke broedvogel. Door het registreren van elke zangpost (ook eenmalige) werd de aanwezigheid van tenminste 137 territoria vastgesteld. Rekening houdende met het meetellen van doortrekkers alsmede het missen van territoria wordt het totaal aantal broedparen geschat op 165 tot 215.

ZWARTKOP (*Sylvia atricapilla*)

Minder talrijk. Er werden 38 territoria geteld. Naar schatting zullen er zeker niet meer aanwezig zijn geweest.

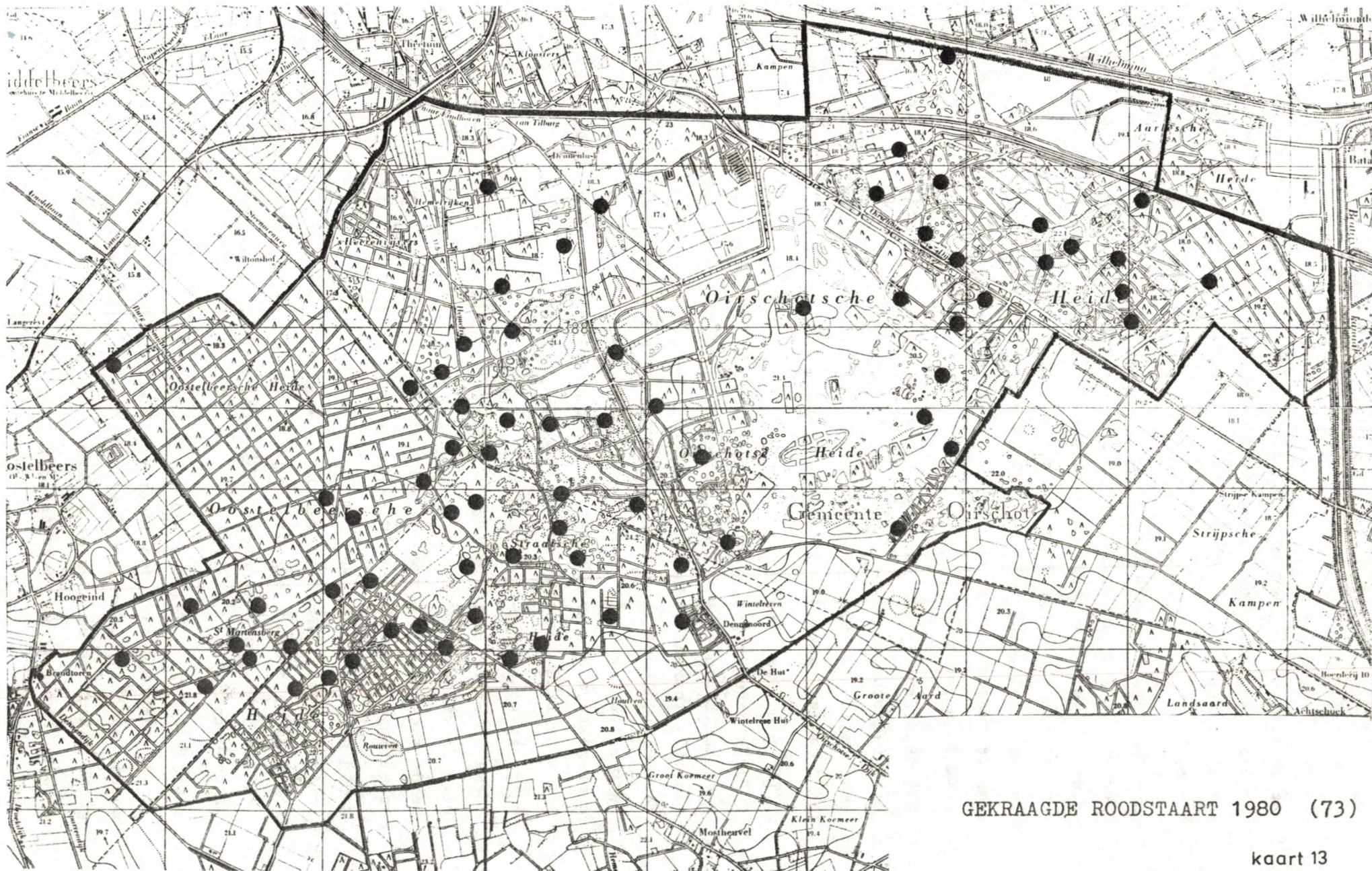
TUINFLUITER (*Sylvia borin*)

Vanwege het ontbreken van het geschikte broedbiotoop een zeer schaar-

ROODBORSTTAPUIT 1980 (7)

kaart 12

GEKRAAGDE ROODSTAART 1980 (73)

kaart 13

42

se broedvogel. Er werden slechts 11 zangposten vastgesteld. Hoewel er een enkele zangpost onopgemerkt gebleven zal zijn moet verondersteld worden dat er ten hoogste 15 paartjes aanwezig geweest zullen zijn.

GRASMUS (*Sylvia communis*) *

Verspreid over het gebied werden er 9 territoria aangetroffen. Aangezien vrijwel alle territoria betrekking hebben op slechts één waarneming van een zingend ex. in de broedtijd is het zelfs mogelijk dat in een enkel geval ook doortrekkende exx. zijn meegeteld; anderzijds kan er vanwege een te gering aantal bezoeken ook een enkel territorium zijn gemist.

BRAAMSLUIPER (*Sylvia curruca*)

Mogelijk broedvogel op de Oostelbeersche Heide. Op 7 mei werd hier een zingend ex. waargenomen. Ook is het niet uitgesloten dat het hier om een zingende doortrekker ging.

FITIS (*Phylloscopus trochilus*) *

Talrijke broedvogel, vooral op dichtbegroeide heide. Vanwege een gebrek aan bomen en struiken ontbreekt de soort vrijwel geheel op de centrale tankbaan. Hoewel onvolledig, werden er door op zangposten te letten al 463 territoria geteld. Vast staat dat lang niet alle zangposten opgemerkt zijn, terwijl er anderzijds ook wel zingende doortrekkers als broedvogel zullen zijn meegeteld. Desalniettemin wordt de fitis geschat op 450 tot 500.

TJIFTJAF (*Phylloscopus collybita*)

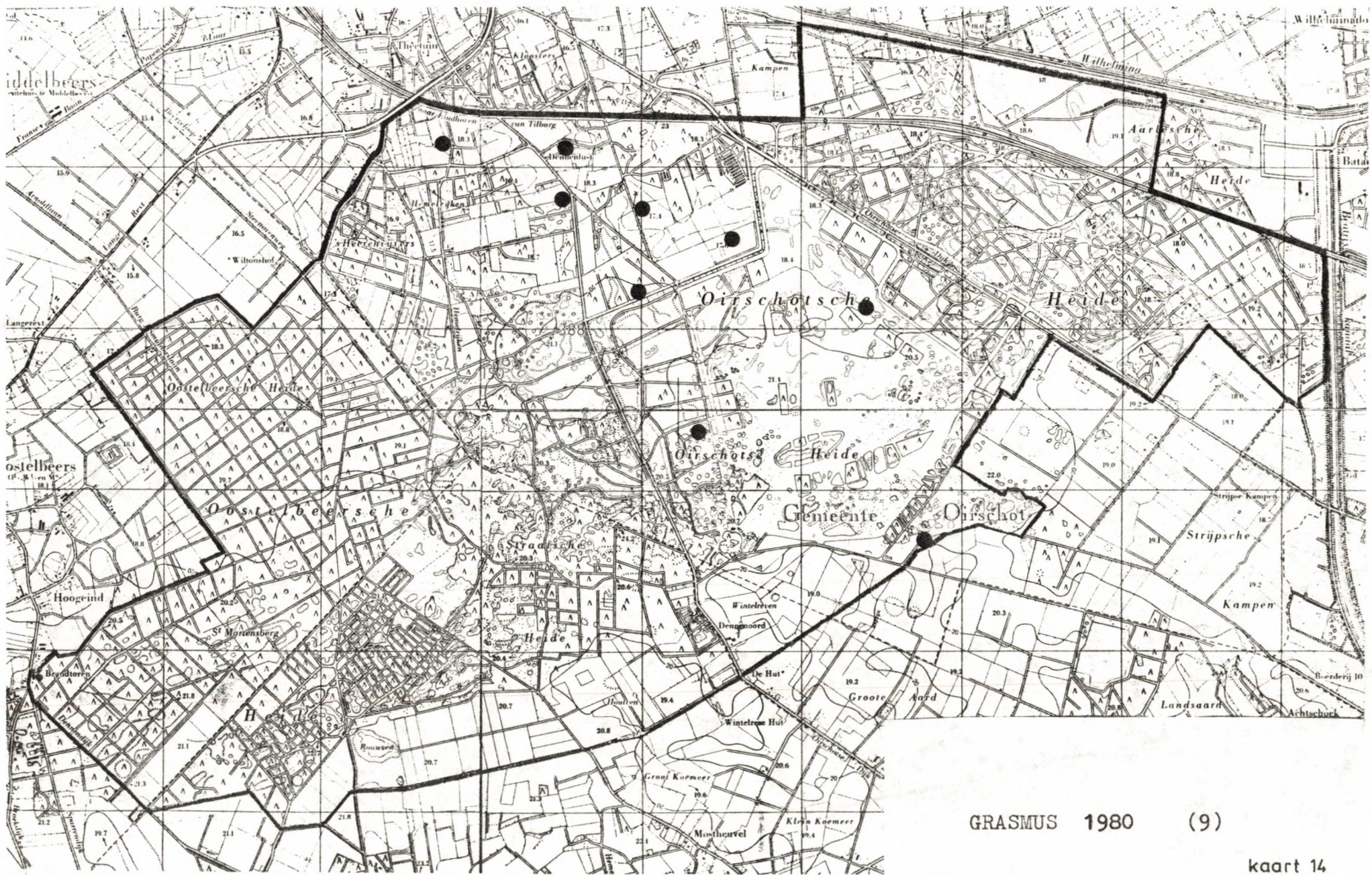
Hoewel niet zeldzaam is deze soort aanzienlijk schaarser dan de vorige soort, wat duidelijk verband houdt met de biotoopkeuze van beide soorten. Er werden 57 zangposten vastgesteld, terwijl er naar schatting niet maar dan 70 aanwezig geweest zullen zijn.

GOUDHAANTJE (*Regulus regulus*)

Vrij schaarse broedvogel van de aanwezige dennebossen. Op 26 plaatsen werd de soort gedurende het broedseizoen waargenomen. Het aantal broedparen zal waarschijnlijk echter ca. 2 x zo hoog liggen, n.l. 40 tot 55.

VUURGOUDHAANTJE (*Regulus ignicapillus*)

In de broedtijd werd deze soort op 2 verschillende plaatsen waargenomen, waarbij het waarschijnlijk in beide gevallen om broedvogels ging. Daarnaast werd er op 23 april nog een doortrekkend ex. waargenomen langs de Eindhovensedijk.

GRASMUS 1980 (9)

kaart 14

FITIS 1980 463

kaart 15

45

GRAUWE Vliegenvanger (*Muscicapa striata*)

Deze soort werd nauwelijks geïnterpreteerd; wel werd er een territorium vastgesteld op Hemelrijken. Gezien het ontbreken van optimaal broedbiotoop zal de grauwe vliegenvanger echter nauwelijks talrijker zijn.

KOOLMEES (*Parus major*)

Broedvogel. Er werden 56 plaatsen bekend waar de soort werd waargenomen. Naar verwachting zal het werkelijke aantal broedparen 65 tot 85 bedragen.

PIMPELMEES (*Parus caeruleus*)

Zeer schaarse broedvogel. Bij gebrek aan geschikt broedbiotoop (met name loofbos) werden er slechts 14 territoria geteld. Waarschijnlijk zullen er niet meer dan 30 territoria aanwezig zijn geweest.

ZWARTE MEES (*Parus ater*)

Vrij algemene broedvogel. Er werden 92 zangposten aangetroffen, terwijl er naar schatting zo'n 100 tot 120 geweest zullen zijn. De vastgestelde zangposten werden regelmatig verspreid binnen het naaldbos aangetroffen.

KUIFMEES (*Parus cristatus*)

Eveneens vrij algemeen voorkomende soort. Ook bij deze soort valt de regelmatige verspreiding binnen het naaldbos op. Er werden 54 territoria geteld. Naar schatting zal het aantal broedparen 60 tot 70 bedragen.

MATKOP (*Parus montanus*)

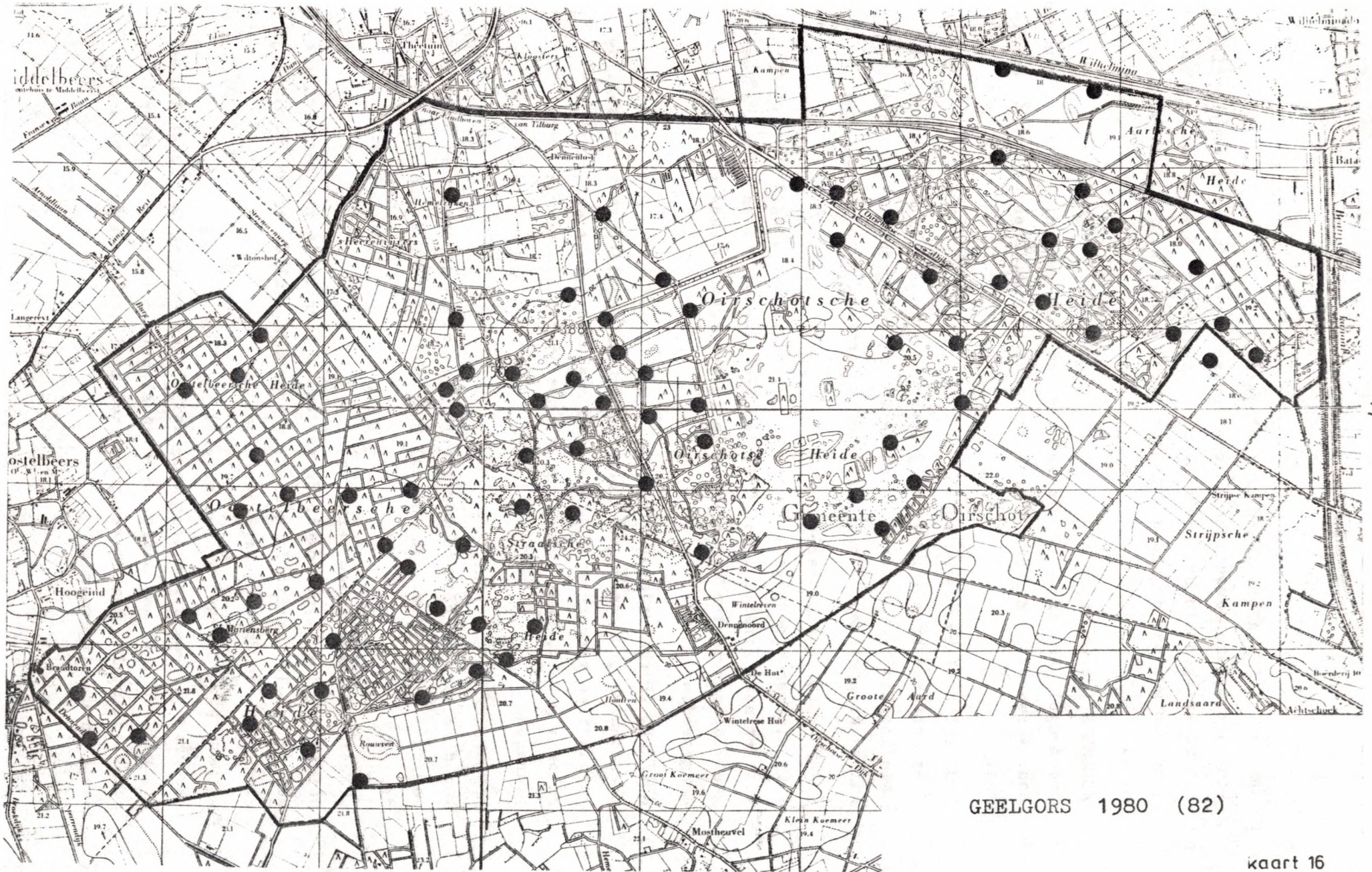
Van deze soort werden 62 territoria geteld. Aangenomen moet echter worden dat het werkelijke aantal broedpaartjes ca. 60 tot 100 zal bedragen.

STAARTMEES (*Aegithalos caudatus*)

Weinig talrijke broedvogel. Er werden 15 territoria vastgesteld. Hoewel er enkele territoria gemist zullen zijn, zullen er waarschijnlijk niet meer dan 20 aanwezig geweest zijn.

BOOMKRUIPER (*Certhia brachydactyla*)

Aangezien het aanwezige bos te eenzijdig en te jong is, is de boomkruiper een zeldzame soort, waarvan slechts 3 territoria konden worden vastgesteld. Een nauwkeurige inventarisatie is voor deze soort echter niet uitgevoerd.

GEELGORS 1980 (82)

kaart 16

47

GEELGORS (*Emberiza citrinella*) *

Naar verhouding een talrijke broedvogel waarvan maar liefst 82 territoria werden geteld, wat gebeurde aan de hand van zangposten. Gelukkig vinden deze vogels op de Oirschotse Heide nog een van hun laatste toevluchtsoorden nu vele hakhoutwallen en bosjes uit het kultuurland verdwijnen. Aangenomen mag worden dat deze soort nage-nog volledig kon worden geïnventariseerd.

RIETGORS (*Emberiza schoeniclus*)

In tegenstelling tot wat zijn naam zou doen vermoeden broedt de soort ook in redelijk aantal op heidevelden zoals de Oirschotse Heide; hierbij gaat de voorkeur weliswaar uit naar vochtige gedeelten, maar ook de wat drogere gedeelten worden niet geschuwd. In totaal werden er 11 territoria vastgesteld, allen ten oosten van de Wintelresedijk.

GROENLING (*Chloris chloris*)

Schaarse broedvogel die verspreid over het gebied voorkomt. Aan de hand van zingende vogels werden er 11 territoria vastgesteld. Aangezien er nog enkele territoria aan de aandacht ontsnapt zullen zijn wordt het totaal aantal territoria geschat op maximaal 20.

PUTTER (*Carduelis carduelis*)

Zeldzame doortrekker, waarvan 1 waarneming bekend werd; 16 april, 1 overvliegend ex.

SIJS (*Carduelis spinus*)

Regelmatige gast in klein aantal in het winterhalfjaar.

KNEU (*Carduelis cannabina*) *

Vrij schaarse broedvogel. Deze moeilijk te inventariseren soort kon niet nauwkeurig worden geteld. De aanwezigheid van ca. 20 tot 35 territoria lijkt echter aannemelijk.

GOUDVINK (*Pyrrhula pyrrhula*)

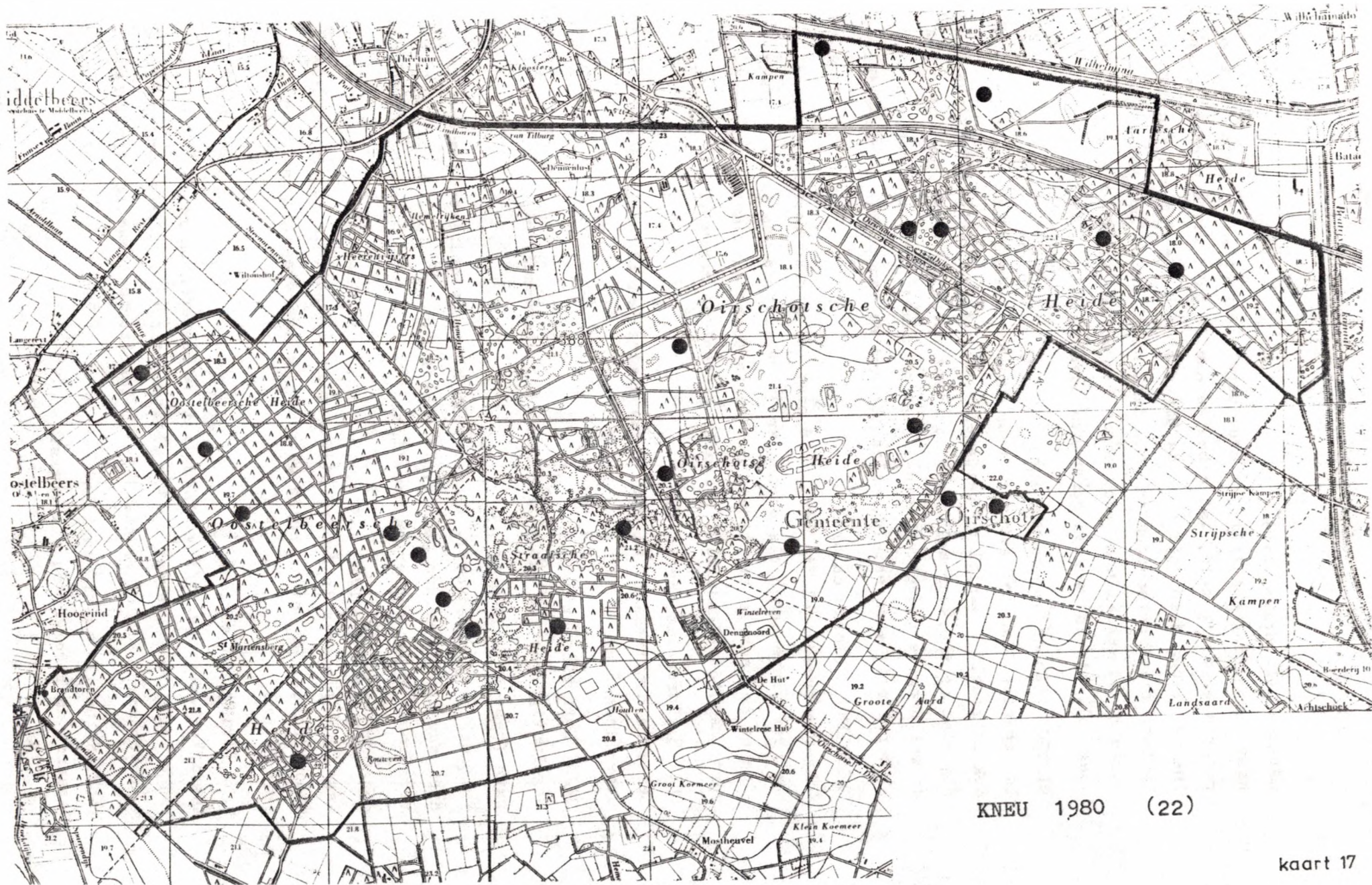
Werd op 2 plaatsen in de broedtijd (mei) waargenomen in een geschikt broedbiotoop. Of het in beide gevallen om broedvogels ging is helaas niet bekend.

VINK (*Fringilla coelebs*)

Talrijke broedvogel van voornamelijk de dennebossen rondom de eigenlijke heide. Hier werden op 104 plaatsen zingende vogels aangetroffen. Naar schatting zullen er ca. 125-150 territoria aanwezig zijn geweest.

KEEP (*Fringilla montifringilla*)

Schaarse doortrekker en wintergast.

HUISMUS (*Passer domesticus*)

Broedvogel in onbekend aantal van de binnen het gebied liggende bebouwing (o.a. Legerplaats). Werd in het geheel niet geïventariseerd.

RINGMUS (*Passer montanus*)

Zéér schaarse broedvogel; waarschijnlijk niet meer dan 10 territoria (exclusief de legerplaats).

SPREEUW (*Sturnus vulgaris*)

Nauwelijks talrijker. Er werden 8 territoria geteld, terwijl er naar alle waarschijnlijkheid niet meer dan 25 van aanwezig geweest zullen zijn (exclusief de legerplaats).

WIELEWAAL (*Oriolus oriolus*)

Komt uitsluitend als doortrekker voor en dan nog in zeer klein aantal. In 1980 slechts 2 waarnemingen.

ZWARTE KRAAI (*Corvus corone corone*)

Broedvogel, waarvan naar schatting 20 tot 30 paren aanwezig zijn geweest. Van 23 paartjes kon de aanwezigheid waarschijnlijk worden gemaakt.

BONTE KRAAI (*Corvus corone cornix*)

Uitsluitend wintergast en doortrekker in klein aantal, voornamelijk op het Wintelreven.

KAUW (*Corvus monedula*)

Zéér schaarse broedvogel; vrijwel uitsluitend op 's-Heerenvijvers en mogelijk enkele paren op de legerplaats.

EKSTER (*Pica pica*)

Wordt verspreid over de gehele heide waargenomen. Hoewel de soort niet nauwkeurig geïventariseerd werd, is uit een beperkte inventarisatie gebleken dat er tenminste 20 broedpaartjes aanwezig zullen zijn, doch niet meer dan 30.

VLAAMSE GAAI (*Garrulus glandarius*)

Vrij schaarse broedvogel; op 13 plaatsen werd de soort tijdens het broedseizoen waargenomen. Aangenomen mag worden dat er niet meer dan 20 broedpaartjes aanwezig geweest zullen zijn.

VI Enige conclusies n.a.v. de verspreidingskaartjes:

Wat maakt de Oirschotse- en Oostelbeersche Heide tot een voor vogels waardevol en te behouden gebied ?

En wat betekenen de voorgestelde plannen tot intensivering en uitbreiding van de militaire activiteiten in dit gebied voor de specifieke kwaliteiten die dit gebied juist zo waardevol maken ?

In het volgende hoofdstukje zal worden geprobeerd op deze vragen antwoorden te vinden.

Het onderzochte gebied behoort qua landschapstype tot de heide en tot naaldboutbos omgevormde heide. Binnen de heidevelden die in ons land nog voorkomen behoort de Oirschotse Heide tot de zogenaamde D R O G E heide; dat wil zeggen een heideveld dat gekenmerkt wordt door het afwezig zijn van omvangrijke vochtige of natte delen met een vegetatie van dopheide als aspektbepalende soort. Daarentegen vinden we op de droge heiden vaak kale stukken met stuifzand.

Buiten Brabant vinden we dergelijke heiden voornamelijk op de Veluwe (Harskamp, Ermelose heide), Utrecht (Leusderheide) en Limburg (Brunsummerheide). Door de droge terreingesteldheid zijn juist deze heiden vaak in gebruik als militair oefenterrein. In Brabant is de Oirschotse Heide door zijn grote omvang als type uniek. In het verleden moeten er in de provincie veel meer droge heidevelden als de Oirschotse Heide te vinden zijn geweest, maar deze zijn door ontginning en vooral door bebossing aan het totale heideareaal onttrokken. Vergelijkbare doch kleinere heidevelden in de provincie zijn: delen van de Grote Heide onder Leende, de Weerter en Budelerbergen en de onbeboste delen van de Loonse en Drunense duinen.

Ter vergelijking van de vogelbevolking in deze drie Brabantse heidevelden wordt hierna een staatje met dichtheidsgegevens opgenomen van de soorten die in droge heidevelden regelmatig als broedvogel worden aangetroffen. Voor de Oirschotse Heide zijn de deelgebieden I, II, III en V uitgelicht en vergeleken met het centrale deel en de met heide en opslag begroeide delen van de Loonse en Drunense duinen en met dat deel van de Grote Heide dat hooggelegen is en voor een deel uit stuifzand bestaat.

In de tabel is het korhoen niet opgenomen omdat deze soort van de hele heide en het omringende kultuurland gebruik maakt. Zijn voorkomen is daarom afhankelijk van de kwaliteit van zowel de heide als het omringende kultuurland.

Tabel van dichtheden van broedparen / 10 ha heide.

	OIRSCHOTSE HEIDE	LOONSE EN DRUNENSE DUINEN	GROTE HEIDE
Patrijs	0.03	0.05	0.00
Wulp	0.26	0.13	0.59
Nachtzwaluw	0.11	0.13	0.00
Groene specht	0.12	0.16	0.00/0.11
Boomleeuwerik	0.27	0.73	0.70
Boompieper	1.22	1.11	0.94
Witte Kwikstaart	0.15	0.16	0.47
Tapuit	0.02/0.04	0.08	0.94
Roodborst tapuit	0.07	0.00	0.00
Gekraagde roodst.	0.48	0.75	0.47
Grasmus	0.02	0.05	0.00
Fitis	3.25	2.27	0.35
Kneu	0.17	0.13	0.24
Geelgors	0.58	0.35	0.47/0.58

Soorten als fitis, boompieper, geelgors en roodborsttapuit zijn de soorten die op de Oirschotse Heide de hoogste dichtheden halen. Opvallend is verder dat de roodborsttapuit in de twee andere onderzochte terreinen in het jaar van inventarisatie niet werden vastgesteld.

De hoge presentie van fitis en boompieper vindt zijn oorzaak in de ruime aanwezigheid van opslag op de heide en de vele geleidelijke overgangssituaties van gesloten bos naar open heide. Ook de vele beperkte ingrepen in het heidelandschap als het graven van schuttersputjes en de zandwalletjes hebben vaak een verrijkende invloed gehad op het milieu voor deze vogels. Door het roeren van de grond konden nieuwe overgangssituaties ontstaan. Van een positief effect van deze ingrepen is echter alleen sprake als deze op beperkte schaal plaatsvinden. Het beste voorbeeld vinden we hierbij in de aanwezigheid van de tankbaan in het centrale deel van de heide. De tankbaan heeft een dergelijke omvang en heeft zulk een hoge gebruiksintensiteit dat er geen sprake kan zijn van verrijking maar van verarming. We vinden in dit deel van het gebied dan ook geen vogels.

De roodborsttapuit gebruikt als zangpost graag boven de heide uitstekende punten. Ook jaagt hij zittend vanaf zo'n punt op insecten. Op de Oirschotse Heide vindt hij dergelijke situaties in voldoende mate. Wellicht dat zijn hoge presentie (7 broedparen) mede hieraan te danken is. Op de Grote Heide waar we een grootschalig beheerde heide vinden, waar de heidevegetatie uit een korte pas gemaaide heide

bestaat, wordt de roodborsttapuit niet aangetroffen.

Ten aanzien van de geelgors dient opgemerkt te worden dat de vastgestelde dichtheid waarschijnlijk in geen enkel ander heidegebied in Brabant gehaald wordt. Reden hiervoor kan de eerder genoemde aanwezigheid van opslag en overgangssituaties zijn maar ook andere factoren zullen hiervoor wellicht verantwoordelijk zijn. Met name valt te denken aan een gevarieerde horizontale en vertikale structuur en soortensamenstelling van de heidevegetatie, omdat deze soort als zaadeter vooral aangewezen is op voldoende zaden, die in deze situatie eerder en gemakkelijker te vinden zijn.

Voor het korhoen is al eerder opgemerkt dat deze vogel afhankelijk is van de heide en het kultuurland als geheel omdat hij op de heide broedt en in het kultuurland een groot deel van zijn voedsel haalt. Aantasting van een van deze twee terreinen heeft reeds tot gevolg dat de soort in moeilijkheden raakt en zal verdwijnen. Voor deze soort mag zondermeer rekening gehouden worden met een verdergaande en versnelde achteruitgang bij intensivering van de militaire activiteiten in het gebied. Ook ingrepen in het zuidelijk gelegen kultuurland zullen de stand van deze soort sterk doen aantasten.

Resumerend kan gezegd worden dat de Oirschotse Heide voor een droge heide een opvallend groot aantal soorten herbergt, waaronder een aantal ervan opmerkelijk hoge dichtheden halen, te weten korhoen, geelgors, roodborsttapuit, boompieper en fitis. De oorzaken hiervan zijn voornamelijk te vinden in de grote variatie in de horizontale en vertikale structuur van de heide als gevolg van beperkte ingrepen in het gebied. Voor het korhoen moet hiernaast genoemd worden dat de omringende graslanden een extensief tot matig intensief beheer kennen. Uitbreiding van de militaire activiteiten zal een groter ruimtebeslag door de mens tot gevolg hebben, waardoor het leefgebied van de meeste soorten evenzoveel verkleind zal worden. Soorten die grote territoria hebben als wulp, korhoen en nachtzwaluw zullen zich in een dergelijke situatie niet of nauwelijks kunnen handhaven. Naast het effect van gebiedsverkleining speelt bij intensivering biotoopverandering een rol. Omdat de meeste soorten juist profiteren van de overgangssituaties zal bij intensivering en de hiermee gepaard gaande vervlakking van het landschap het totaal aantal soorten afnemen. Het aantal broedparen zal in een dergelijke situatie door intensiever gebruik van het terrein ook niet erg hoog zijn omdat verstoring naast de reeds genoemde gevolgen zijn negatieve invloed op de avifauna van het gebied zal doen gelden.

VII Planologische situatie:

Gedurende de laatste jaren hebben verschillende rapporten, nota's en plannen het licht gezien, waarin aandacht wordt besteed aan de Oirschotse Heide, vanuit het oogpunt voor de Ruimtelijk Ordening. De publikaties, welke voor ons doel het belangrijkste zijn laten we in het kort de revue passeren.

Op landelijk niveau verscheen in 1976 de Landelijke Milieu Kartering. Tevens verscheen in dat jaar ook het rapport van de zogenaamde Bolwerkgroep. In de Landelijke Milieu Kartering is het gebied van de Oirschotse Heide aangeduid als B-milieu, dat wil zeggen een gebied met in grote delen natuurlijke elementen van nationale betekenis. (ter vergelijking: A-milieu is een gebied met vrijwel overal natuurlijke elementen van nationale betekenis, C-milieu is een gebied met op vele plaatsen natuurlijke elementen van nationale betekenis).

Op de kaart "de Natuurwaarden van Nederland", bijlage bij het rapport van de Bolwerkgroep, is het heide- en zandverstuivingsgebied aangegeven als "Natuurgebied", de aangrenzende bossen als "Bossen met beperkte natuurwetenschappelijke waarde" en het aangrenzende kultuurland heeft geen bijzondere aanduiding. Het gebied zou geen bijzondere aardwetenschappelijke waarde vertegenwoordigen. Dit laatste komt ons vreemd voor, aangezien bestudering van de kaart leert, dat vrijwel alle stuifzandcomplexen van enige omvang aangeduid zijn als gebieden met bijzondere aardwetenschappelijke betekenis. Ons inziens komen de zogenaamde "Witte Bergen", beboste stuifzandheuvels, ten zuiden van de Wintelresedijk, zeker in aanmerking voor deze kwalificaties. Ook komen in het gebied op vele plaatsen goed ontwikkelde podzol-profielen voor, welke op het "Free-for-all" terrein overigens voor een groot gedeelte verloren zijn gegaan. Het onlangs verschenen Structuur Schema Militaire Terreinen hoort ook tot deze categorie. Ten aanzien van de natuurwaarden van het bestaande oefenterrein neemt dit structuurschema de kwalificaties over van de Landelijke Milieu Kartering en de Bolwerkgroep. Er is geen milieu inventarisatie geweest van de actuele natuurwetenschappelijke waarden van het terrein. Gezien de nogal grof-mazige werkwijze die is toegepast bij de Landelijke Milieu Kartering en door de Bolwerkgroep is dit te betreuren. We komen verderop nog terug op het Structuurschema.

Op Provinciaal/Regionaal niveau zijn van belang het Streekplan Midden- en Oost Brabant (1978) en het Landschapsplan van de Agglomeratie Eindhoven (1977).

In het Streekplan is het gehele gebied van de Oirschotse Heide opgenomen met de bestemming "Bos en agrarisch gebied met natuurwaarde". Blijkens de toelichting dient in dergelijke gebieden de aanwezige natuurwaarde in nauwe relatie met het functionele gebruik te worden beschermd en waar mogelijk en wenselijk te worden ontwikkeld. Daarnaast is de Oirschotse Heide aangegeven als militair terrein; daarbij wordt volstaan met een aanduiding van de bestaande toestand.

Ten behoeve van het Landschapsplan van de Agglomeratie Eindhoven zijn in de jaren 1974 en 1975 vele gegevens over de biotische waarde van allerlei landschapstypen verzameld. Van de andere grote heideterreinen binnen de agglomeratie, te weten de Grote Heide en de Strabrechtse Heide zijn vrij nauwkeurige opgaven verzameld met betrekking tot de avifauna. Des te opmerkelijker is het te moeten constateren, dat over de ornithologische waarde van de Oirschotse Heide kennelijk geen informatie beschikbaar was.

Op Gemeentelijk niveau hebben we te maken met de Bestemmingsplannen Buitengebied van de vijf gemeenten Oirschot, Best, Oost- West- en Middelbeers, Vessem en Veldhoven. De status van deze plannen vertoont verschillen in juridisch en procedureel opzicht. Van de ter visie gelegde plannen kan gezegd worden dat er onderling verschillen zijn in definiëring en gebruiksvoorschriften, maar dat een aspect steeds naar voren komt: "De Oirschotse Heide is primair natuurgebied", de militaire functie wordt opgenomen als "Militair nevengebruik".

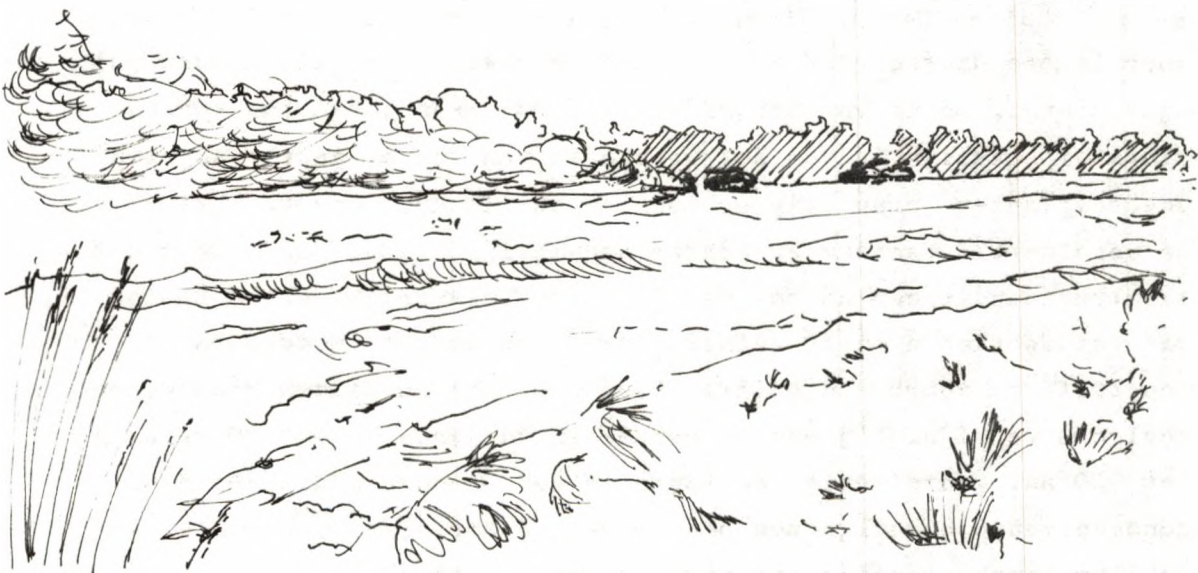
In geen van de opgesomde gevallen is er gedetailleerd onderzoek gedaan naar de werkelijk aanwezige natuurwaarden. De toegekende kwalificaties zijn tot stand gekomen aan de hand van interpretatie van kaart-gegevens en soms aan de hand van parate terreinkennis of kortstondig terreinbezoek; ze moeten dan ook beschouwd worden als minimum-waarderingen. Een vluchtig bezoek aan het militairterrein moet wel de indruk vestigen dat hier sprake is van een ontzettend verloederd terrein. Vooral het makkelijk bereikbare "Free-for-all" terrein maakt een treurige indruk. Zulke vluchtig opgedane indrukken leiden tot een onderwaardering van de Oirschotse Heide als natuurgebied.

Structuurschema Militaire Terreinen.

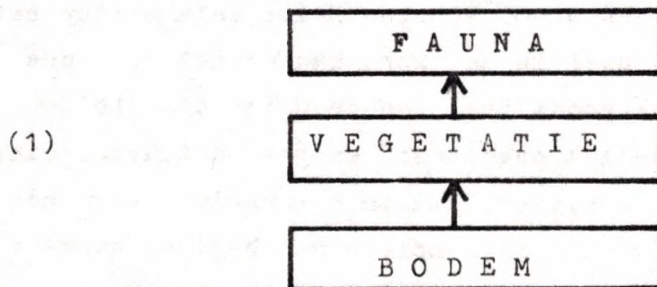
De meest aktuele planologische ontwikkeling is op dit moment het Structuurschema. Hierin wordt het regeringsbeleid vastgelegd o.a. ten aanzien van de militaire oefenterreinen, voor een periode van minstens 20 jaar. Belangrijkste uitgangspunt is, kort samengevat: "Geen verdere uitbreiding van de oppervlakte militaire terreinen in ons land, maar door concentratie en intensivering van de militaire activiteiten een DOELMATIGER terreingebruik".

Een gedetailleerde bespreking van hetgeen in het Structuurschema vermeld wordt ten aanzien van de Oirschotse Heide valt buiten het kader van deze publikatie. Heel in het kort kan er het volgende van gezegd worden: Een heel groot deel van de Oirschotse Heide bestaat nu nog uit betrekkelijk ongestoord en gaaf natuurterrein. In de verschillende landschapstypen, die in het gebied te vinden zijn, zijn bijzonder waardevolle en complete voorbeelden aanwezig van schaars geworden levensgemeenschappen. Op welke manier de plannen, die in het Structuurschema zijn opgenomen, ook uitgewerkt worden, duidelijk is in ieder geval dat een intensivering van het militaire gebruik onvermijdelijk met zich mee zal brengen dat nu nog gave natuurgebieden worden opgeofferd. Het moet uitgesloten worden geacht dat het rijke vogelleven op de Oirschotse Heide zich onder die omstandigheden zal kunnen handhaven. Wij vinden dat onaanvaardbaar.

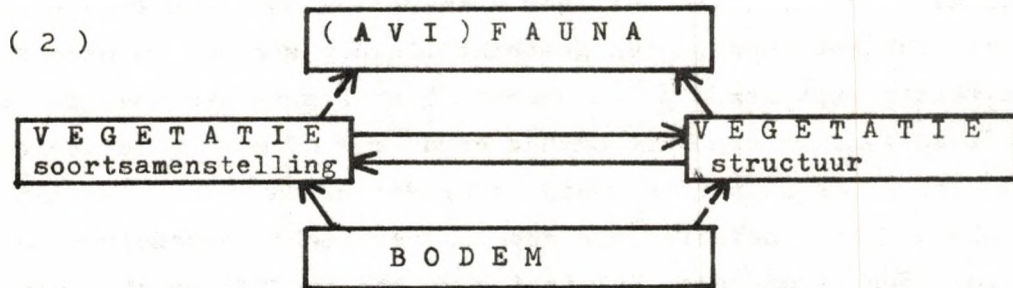
VIII Gewenst beheer :Algemene opmerkingen:

De waardering van landschapseenheden stoelt dikwijls vooral op de kennis van de basisfactoren **b o d e m** (a-biotische factoren) en **v e g e t a t i e** (primaire producenten). Andere biotische kenmerken, dat wil dus zeggen kenmerken van de dierenwereld, worden dan louter beschouwd als afgeleiden van die twee basisfactoren. Deze gedachtengang kunnen we in het onderstaande model samenvatten.

Hoewel de algemene geldigheid van dit model buiten kijf staat, hebben wij de indruk dat bij de praktische toepassing ervan een belangrijk aspect vaak over het hoofd wordt gezien. Het onderzoek naar de vegetatie als determinant van samenstelling en talrijkheid van de fauna blijft vrijwel steeds beperkt tot de soortsamenstelling van die vegetatie; het is plantensociologisch onderzoek. Het aspect van de ruimtelijke structuur, de verticale opbouw van de vegetatie als faktor, die gunstige levensomstandigheden schept voor de dierenwereld, blijft meestal buiten beschouwing. Nu is het best mogelijk, dat dit met name voor lagere diersoorten (zoals insekten) weinig moeilijkheden met zich brengt. Zo is van bepaalde vlinders bekend, dat hun voorkomen sterk afhankelijk is van het voorkomen van een of enkele soorten voedselplanten (oranjetipje, look zonder look). Voor wat betreft de vogelwereld bestaan er echter aanwijzingen, dat juist de vegetatiestructuur in een aantal gevallen een belangrijke extra factor is, die het voorkomen en de getalssterkte van soorten mede bepaalt. Een treffend voorbeeld blijkt in dit opzicht in Midden Brabant de geelgors te zijn. Bij een onderzoek in de jaren 1977-1979 werd in het 900 ha. grote gebied de Mortelen een broedvogeldichtheid waargenomen van 0,6 geelgorzen per 10 ha. De Mortelen is een kleinschalig landbouwgebied met hoge grondwaterstanden, afwisselend enkeerdgronden, gooreerdgronden etc. en een grote ruimtelijke afwisseling door het voorkomen van weilanden, akkers, verschillende

bostypen en hakhoutwallen. Het karakter van de Oirschotse Heide is volstrekt anders; 'n heidegebied met lage grondwaterstanden en hoofdzakelijk duinvaaggronden en podzolen, maar ook met een grote ruimtelijke afwisseling van heideveldjes, opslag, bosjes, houtsingels, dennenaanplant en zandverstuivingen. Geelgorzen kwamen er voor met een dichtheid van 0.58 paar per 10 ha. Beide dichtheden zijn bijzonder hoog te noemen in vergelijking met de omringende landschapstypen. Gezien de opgemerkte karakterverschillen in beide gebieden kan de verklaringsgrond hiervoor eigenlijk alleen gevonden worden in de éne gemeenschappelijke karaktertrek, n.l. de ruimtelijke diversiteit, de rijke afwisseling in verticale/driedimensionale vegetatiestructuren. Het denkmodel (1) zou dus misschien als volgt aangepast kunnen worden.

Voor het behoud van de nog aanwezige landschappelijke- en natuurwetenschappelijke waarden en waar mogelijk herstel hiervan, is het noodzakelijk dat een hierop afgestemd beheer wordt uitgevoerd. De voorstellen die wij hiertoe willen doen zijn slechts globaal en zijn voornamelijk gebaseerd op de resultaten van de ornithologische inventarisatie die wij hebben uitgevoerd. Voor het opstellen van een zeer gedetailleerd en professioneel beheersplan kan verwezen worden naar het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (dat zich o.a. met dit soort zaken bezig houdt). Bij ons onderzoek is gebleken dat er enkele gebiedjes zijn die dusdanige kwaliteiten bezitten dat een betere bescherming zeker op zijn plaats is. Het gaat hier om zowel landschappelijke- als natuurwetenschappelijke kwaliteiten. Op bijgaand kaartje zijn deze gebieden door middel van een arcering aangeduid. Aangezien het bij twee van deze gebieden (m.n. 1 en 2) gaat om randgebieden zal naar onze mening een extensivering van het militaire gebruik voor deze twee gebiedjes van in totaal slechts ca. 40 ha.

weinig problemen opleveren. Het eerste gebiedje bestaat uit een vegetatietype waarin het pijpestrootje (*Molinia coerulea*) domineert. Dit wordt o.a. veroorzaakt door het nogal vochtige tot natte milieu waarin dit gebiedje met name 's-winters verkeert. Aangezien dit binnen de vrije tankbaan een van de weinige gebiedjes is met een goed ontwikkelde vegetatie dient het buiten de militaire oefeningen gehouden te worden.

Het tweede gebiedje, gelegen ten noordoosten van het Wintelreven en zo'n 25 ha. groot, wordt landschappelijk bepaald door het zanderige en geaccidenteerde karakter waarop zich een spaarzame heidebegroeiing heeft ontwikkeld. In een westelijke uitloper van dit gebiedje treffen we langs het aanwezige pad enkele poelen aan waarin o.a. de rugstreepad blijkt voor te komen. Hoewel hiernaar verder geen onderzoek werd verricht, is het zeer aannemelijk dat deze poelen ook voor andere fauna-elementen een geschikt biotoop vormen. De aanwezigheid van rugstreepadden maakt echter de bescherming van deze poelen reeds noodzakelijk. De beperkte omvang en de min of meer geïsoleerde ligging zorgen er naar onze mening voor dat het afstoten van dit gebiedje als militair oefenterrein geen onoverkomelijke bezwaren zal oproepen. Een derde, zeer belangrijk gebied treffen we aan tussen Straatsche- en Oostelbeersche Heide; hierbij gaat het om een gaafheideterreintje van ca. 25 ha. met een vrijwel gesloten vegetatiedek. Helaas wordt dit gebied door twee brede zandbanen doorsneden, wat uiteraard niet bevorderlijk is voor de zo belangrijke rust. Bovendien lopen er op de grens heide/bos enkele vrij intensief gebruikte zandpaden. Afsluiten van de twee paden die het terreintje doorsnijden lijkt ons noodzakelijk, terwijl het afsluiten van enkele randpaden naar onze mening gewenst is. Aangezien dit gebied een gesloten maar kwetsbare vegetatie heeft en tevens een belangrijk vogelbroedgebied vormt zou overwogen moeten worden of dit gebied buiten de militaire activiteiten gehouden kan worden. Om dit in ieder geval tijdens het broedseizoen te doen lijkt ons zeker reëel. De vergrassing die op een deel van de heide plaatsvindt moet indien mogelijk bestreden worden. Als oorzaken van deze vergrassing kunnen we o.a. de mestlozingen, alsmede het militair gebruik (graven van schuttersputjes en bivakkeren) noemen. Ook het te begroeid raken met bomen en struiken dient voorkomen te worden (in 1981 werden vrijwel alle bomen reeds gerooid) al betekent dit niet dat het gebied (nagenoeg) boomloos mag worden. De overgang heide/bos moet zoveel als mogelijk geleidelijk verlopen, d.w.z. dat het centrum van dit heideterreintje open moet blijven met naar de randen toe wat meer opslag van boompjes en bomen.

Min of meer aan dit terrein grenzend ligt ten noordwesten van het Rouwven een zeer geaccidenteerd en zanderig gebiedje (4) , voornamelijk met diverse soorten (korst)mossen begroeid. Het is vooral deze begroeiing die dit gebiedje zeer kwetsbaar voor overmatige betreding maakt. Omdat het hier om een gebiedje van slechts enkele hectaren gaat en wat aard en begroeiing betreft het enige gebiedje van dit type op de Oirschotse Heide is dient er zeker gestreefd te worden naar behoud van dit gebiedje. Dit betekent het weren van intensieve militaire activiteiten en het open houden van het gebied. Omdat het gebiedje zijn huidige structuur aan zandverstuivingen te danken heeft moet getracht worden dit zand stuivende te houden, c.q. te brengen.

Het tussenliggende gebied (5) zou als overgangsgebied tussen deze beide waardevolle gebiedjes beheerd moeten worden. Een extensieve vorm van militair gebruik (zonder voertuigen) zou hierbij eventueel toelaatbaar zijn. Dat het een overgangsgebied is zou o.a. tot uiting kunnen komen in de structuur van de begroeiing van dit gebiedje. De voorkeur gaat hierbij dan uit naar een halfopen gebied met verspreide boomgroei en waarin diverse stadia van een ontwikkeling naar bos zijn vertegenwoordigd.

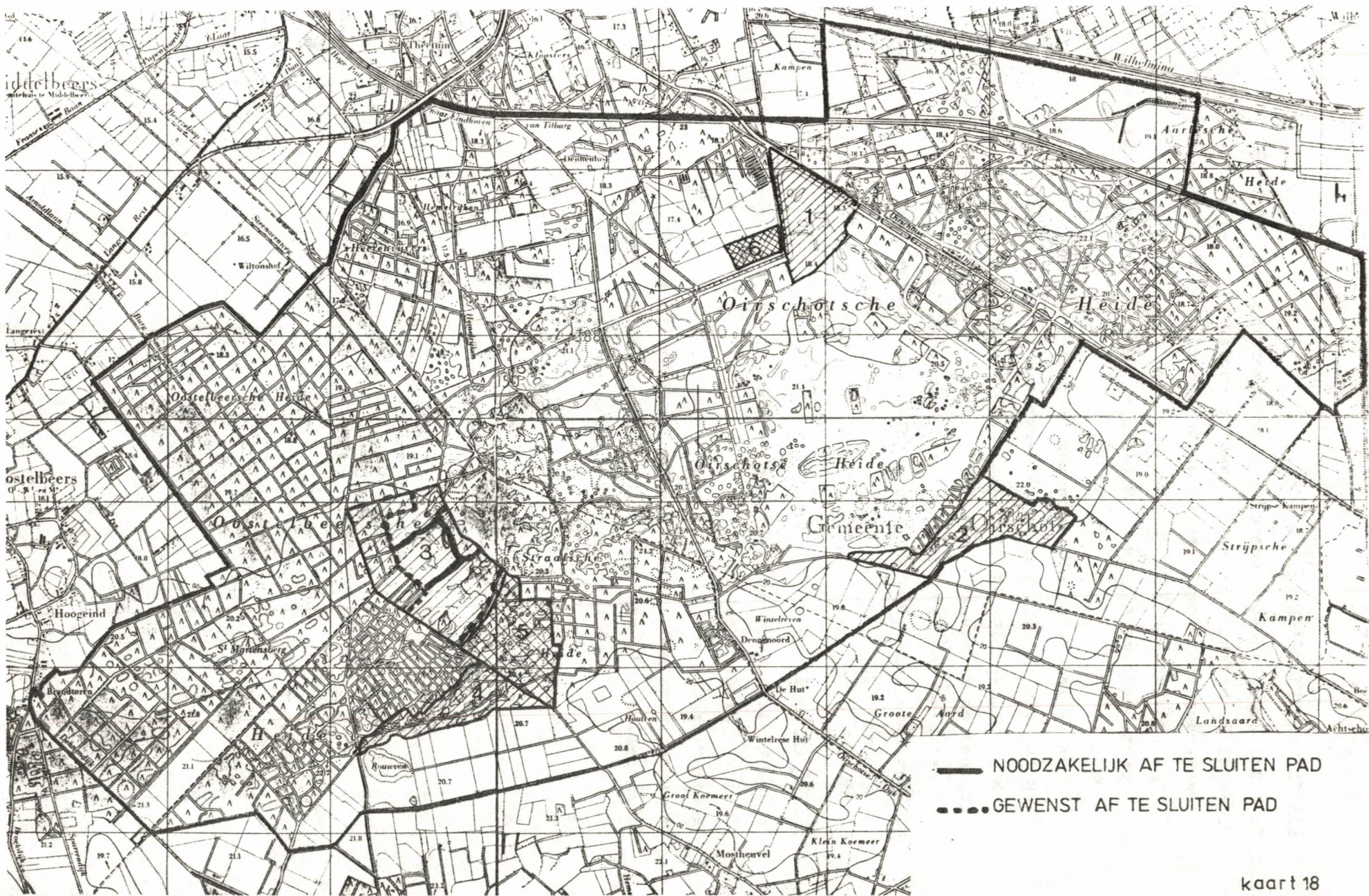
Een perceel van het eerder ontgonnen Ekersven is later ingeplant met dennen (gebied 6). Door het perceel lopen enkele brede zandbanen, terwijl een deel van de aanplant niet erg groeit. Om de voedselsituatie van het korhoen enigszins te verbeteren zou op deze zandbanen rogge of boekweit kunnen worden ingezaaid. Omdat het perceel direct grenst aan een van de traditionele bolderplaatsen en fourageergebieden van de Oirschotse korhoenderpopulatie is er een grote kans dat deze vogels hier inderdaad van zullen profiteren.

Dat wij ons hebben beperkt tot het bespreken van vorenstaande terreintjes wil niet zeggen dat de overige delen van de Oirschotse Heide onvoldoende waarden bezitten om een betere bescherming te rechtvaardigen. Van de hierboven genoemde terreintjes zijn de aanwezige waarden echter naar onze mening het grootst. Voor het overige deel van de Oirschotse Heide willen we echter ook graag enkele algemene beheersrichtlijnen geven. Voor heel het terrein geldt naar onze mening dat het open heidegebied beheerd en in stand gehouden moet worden. Daar waar bossen of bosjes aanwezig zijn dient de overgang naar bos geleidelijk te verlopen, d.w.z. vrij open in het middengedeelte van zo'n heideveldje met naar de randen toe een oplopende dichtheid van boomopslag; hierbij moet tevens de omvang van deze bomen naar de randen toe geleidelijk toenemen.

Heidevelden die dreigen dicht te groeien dienen van tijd tot tijd te worden ontdaan van overmatige boomopslag. Uiteraard kon het geen kwaad om deze natuurlijke successie in enkele gevallen wat verder te laten vorderen. Wel zal uiteraard ook in deze gevallen moeten worden ingegrepen om te voorkomen dat de heide geheel met naaldbos overdekt zal gaan worden. Door deze successie op enkele plaatsen echter wat verder te laten vorderen ontstaat een gevarieerd en dus aantrekkelijk terreintype. Ook de verspreid liggende zandverstuivingen dienen zo veel mogelijk stuivend te blijven omdat ook zij waardevolle bijdrage leveren aan een zo gevarieerd mogelijk terrein. Bovendien zijn juist deze zandverstuivingen voor enkele vogelsoorten een geliefd biotoop. De aanwezige bossen kunnen wellicht ten dele op dezelfde wijze als voorheen gebruikelijk was beheerd worden, al dient ook hierbij gestreefd te worden naar een zo groot mogelijke variatie in samenstelling en leeftijd. Hierbij zal op beperkte schaal plaats zijn voor kaalkapvlakten.

De heide zal om verruiging te voorkomen van tijd tot tijd gemaaid of gebrand dienen te worden. Het aantal paden dat het gebied doorsnijdt zou zoveel als mogelijk beperkt moeten worden omdat in sommige terreindelen de dichtheid van paden zo hoog is dat er van enige rust geen sprake kan zijn.

Binnen de centrale tankbaan liggen verspreid langs de randen nog enkele fraai begroeide stukjes. Vanwege deze verspreide ligging en de zeer geringe oppervlakte van deze stukjes afzonderlijk is een beheersplan hier waarschijnlijk moeilijk te hanteren. In zijn algemeenheid kan men echter stellen dat deze gebiedjes al redelijk beschermd zijn wanneer er geen militaire voertuigen door deze vegetaties rijden. Hierdoor voorkomt men tevens dat de totaal onbegroeide zandvlakte nog verder in omvang zal toenemen. Bij een eventuele intensivering van de militaire activiteiten verdient het gebruik van een tankbanenstelsel verreweg de voorkeur boven een vrije tankbaan zoals we die nu kennen in het gebied tussen Eindhovensedijk en Wintelresedijk. Bij het gebruik van een vrije tankbaan blijkt namelijk dat er door het kapot rijden van de aanwezige begroeiing een bijzonder onaantrekkelijk terrein ontstaat, zowel voor vogels en andere fauna-elementen, als voor mensen.

— NOODZAKELIJK AF TE SLUITEN PAD

- - - GEWENST AF TE SLUITEN PAD

kaart 18

Literatuurverwijzing:

1. Wolff e.a. Landschapsonderzoek agglomeratie Eindhoven 1977.
2. Retel Helmrich, Broedvogels van de Mortelen 1977-1978 en 1979
Werkgroep voor vogel- en natuurbescherming Midden Brabant/
Staatsbosbeheer 1981.
3. Structuurschema militaire terreinen, Ministerie van Defensie
1981.
4. Opdam, Retel Helmrich, Broedvogelverslag van de Grote Heide
en Dal van de Strijper Aa, RIN-rapport in voorbereiding.
5. Van Erve, Verslag broedvogelinventarisatie Natuurmonumenten
Loonse en Drunense Duinen 1977, intern rapport Nederlandse
Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten 1978.
6. Provincie Noord Brabant, Streekplan voor Midden- en Oost
Brabant 1978.

Verantwoording:

Veldwerk: leden van de Werkgroep voor Vogel- en Natuurbescherming
Midden Brabant.

Tekeningen/kaarten: Victor Retel Helmrich.

Typewerk: Hans van Lieshout en Victor Retel Helmrich.

Samenstelling: Ad van Poppel (eindredactie), Loek Hilgers, Victor
Retel Helmrich en Frans van Erve.